

NÁRODNÁ STRATÉGIA TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA I. TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ, JEHO PRINCÍPY, KRITÉRIÁ A UKAZOVATELE

Pojmy trvalo udržateľnosť (sustainability) a trvalo udržateľný rozvoj (sustainable

development) sa začali používať začiatkom 70-tych rokov najmä v súvislosti s poznám, že

nekontrolovateľný rast akokoľvek (populácie, výroby, spotreby, znečistenia a pod.) je

neudržateľný v prostredí obmedzených zdrojov.

Trvalo udržateľný rozvoj v Slovenskej republike právne vymedzuje § 6 zÁkona č.

17/1992 Zb. o životnom prostredí. Podľa neho ide o taký "rozvoj, ktorý súčasne i budúcim

generáciám zachováva možnosť uspokojovať ich základnú životnú potrebu a pritom neznižuje

rozmanitosť prírody a zachováva prirodzené funkcie ekosystémov."

Trvalo udržateľným rozvojom sa rozumie cieľový, dlhodobý (priebežný), komplexný a

synergický proces, ovplyvňujúci podmienky a všetky aspekty života (kultúrne,

ekonomické, environmentálne a inštitucionálne), na všetkých úrovniach (lokálnej,

regionálnej, globálnej) a smerujúci k takému funkčnému modelu určitého spoločenstva

(miestnej a regionálnej komunity, krajiny, medzinárodného spoločenstva), ktorý kvalitatne

uspokojuje biologické, materiálne, duchovné a sociálne potreby a záujmy ľudí, pričom

eliminuje alebo výrazne obmedzuje záisahy ohrozujúce, poškodzujúce alebo ničiacie

podmienky a formy života, nezaťažuje krajinu nad nosnú mieru, rozumne využíva jej zdroje

a chráni kultúrne a prírodné dedičstvo.

Hodnotenie jednotlivých stratégií, koncepcií, programov, a aktivít vo vzťahu k TUR

možno realizovať na základe týchto 16 princípov (na riadenie činnosti ľudí) a 40 kritérií (na

posudzovanie uplatnenia princípov):

1. Princíp podpory rozvoja ľudských zdrojov

Kritériá: • zabezpečenie ochrany zdravia ľudí,

• zabezpečenie optimálneho rozvoja ľudských zdrojov (vo všetkých životných oblastiach);

2. Ekologický princíp

Kritériá: • zachovanie a podpora biodiverzity, vitality a odolnosti

ekosystémov,

- optimalizácia priestorového usporiadania a funkčného využitia krajiny a

zabezpečenie jej územného systému ekologickej stability,

www.environet.sk Strana 2 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

- zachovanie a podpora život zabezpečujúcich systémov,

- zachovanie vysokej kvality zložiek životného prostredia – minimalizácia negatívnych vplyvov na životné prostredie,

- minimalizácia využívania neobnoviteľných zdrojov a prednostné využívanie

obnoviteľných zdrojov, avšak v medziach ich reprodukčných schopností;

3. Princíp autoregulačného a sebaoporného vývoja

Kritériá: • odhaľovanie a využívanie prírodných a antropicky

simulovaných autoregulačných

a sebaoporných prírodných mechanizmov,

- podpora uzavretých cyklov výroby a spotreby;

4. Efektívny princíp

Kritériá: • zachovanie optimálnych látkovo-energetických cyklov,

- minimalizácia surovinných a energetických vstupov,

- redukcia množstva výstupov a minimalizácia strát,

- zavádzanie a podpora nástrojov environmentálnej ekonomiky;

5. Princíp rozumnej dostatočnosti

Kritériá: • rozumné a šetrné využívanie zdrojov a ich ochrana,

- podpora vhodných foriem samozásobovania;

6. Princíp preventívnej opatrnosti a predvídavosti

Kritériá: • uprednostňovanie preventívnych opatrení pred odstraňovaním nežiadúcich

následkov činnosti,

- rešpektovanie možných rizík (vrátane neoverených);

7. Princíp rešpektovania potrieb a práv budúcich generácií

Kritériá: • zachovanie možnosti využívania existujúcich zdrojov aj pre budúce generácie,

- zachovanie rovnakých práv budúcich generácií;

8. Princíp vnútrogeneračnej, medzigeneračnej a globálnej rovnosti práv obyvateľov

Zeme

Kritériá: • zabezpečenie ľudských práv vo všetkých smeroch a systémoch,

- zabezpečenie národnostnej, rasovej a inej rovnosti,

- zabezpečenie práv ostatných živých bytostí;

9. Princíp kultúrnej a spoločenskej integrity

Kritériá: • preferovanie rozvoja na báze vnútorného rozvoju a potenciálu namiesto

mechanicky importovaného rozvoja,

- zachovanie a obnova pozitívnych hodnôt krajiny, sociálnej a kultúrnej identity,

- podpora miestneho koloritu, ľudskej kultúry a duchovnej atmosféry,

- oživenie tradičných aktivít s citlivým využitím moderných

technológiã,

- podpora spontãnných foriem pomoci, resp. svojpomoci;

www.environet.sk Strana 3 z 39

Nãirodnãi stratãgia TUR - I. ãasť

10. Princãp nenãisilia

- Kritãriãi: • uplatňovanie mierovã½ch a konsenzuãilných metãd riadenia,
- nepoužãvanie akã½chkoľvek foriem nãisilia;

11. Princãp emancipãcie a participãcie

- Kritãriãi: • presadzovanie primeranej miery decentralizãcie a uplatňovania prãslušnãkov

danãho spoloãenstva,

- tvorba pracovnã½ch prãležitostã a umožnenie prãstupu k verejnã½m statkom a službãim,

- ãoãasť obyvateľov obcã na rozhodovanã a posilnenie verejnej kontroly;

12. Princãp solidarity

- Kritãriãi: • uplatňovanie tolerancie a porozumenia,

- podpora vzãijomnej pomoci a spoluzodpovednosti;

13. Princãp subsidiarity

- Kritãriãi: • prenãisãanie kompetenciã na najnižšiu možnãº hierarchickãº ãroveň ich realizãcie

a približovanie ich vã½konu k obãanovi,

14. Princãp prijateľnã½ch chã½b

- Kritãriãi: • uprednostňovanie prãstupov umožňujãºcich nãivrat k

vã½chodiskovãºmu stavu -

minimalizãcia nevratnã½ch zmien s ťãžko predvãdateľnã½mi dãsledkami,

- bezodkladnãº zverejňovanie chã½b a omylov, ako aj ich bezprostrednãº odstraňovanie, resp. zmierňovanie;

15. Princãp optimalizãcie

- Kritãriãi: • cielenãº riadenie a zosãladovanie vsetkã½ch ãinnostã so smerom k rovnovãihe,

odstraňovanie nežiadãºcich nãisledkov, zdrojov nestability a rizãk,

- hľadanie a podpora verejnoprospešnã½ch ãinnostã s viacsmernã½mi kladnã½mi

vplyvmi;

16. Princãp sociãilne, eticky a environmentãilne priaznivãºho hospodãirenia, rozhodovania,

riadenia a sprãivania

- Kritãriãi: • uplatňovanie vsetkã½ch vyššie uvedenã½ch 15 princãpov v synergickom pãsobenã

politickã½ch, prãivných, ekonomickã½ch, organizaãnã½ch, vã½chovno-vzdelãivacãch a

inã½ch nãistrojov pri podpore hodnotovã½ch orientãiciã, tvorbe kultãry a urãovanã

hodnãt, ako aj a pri vzniku, ãinnosti a budovanã prãslušnã½ch inštitãociã.

♦ Vã½zvou pre Slovensko je premietnuť princãpy TUR do každodennãºho sprãivania,

posudzovať všetky plãinovanãº i realizovanãº aktivity prostrednãctvom kritãriã TUR

a vyhodnocovať smerovanie k trvalej udržateľnosti pomocou sãºboru

ukazovateľov

TUR.

Jednotná sŕbor 132 ukazovateľov TUR (z toho 125 aktuálnych pre SR – 38 sociálnych,

23 ekonomických, 49 environmentálnych a 15 inštitucionálnych)

prerokovala a prijala na

svojom 4. zasadnutí 18 apríla až 3. mája 1996 v New Yorku Komisia OSN pre trvalo

www.environet.sk Strana 4 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

udržateľný rozvoj (CSD), ktorej členom bola v rokoch 1996-2000 aj

Slovenská republika.

Tieto pre všetky členské štáty OSN platné ukazovatele TUR spolu s ich gestormi v SR,

určenými podľa uznesenia vlády SR č. 655/1997, uvádza príloha č.1.

Ukazovatele TUR

nadväzujú na 40 kapitol AGENDY 21 (príloha č.2), ktorých gestorov taktiež určilo citované

uznesenie vlády SR.

II. PODPORA TUR VO SVETE

– VÄZVA PRE SLOVENSKO

1. PODPORA TUR V PŕSOBNOSTI OSN

1.1. Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji (Rio de Janeiro, 1992)

Symbolom vzrastajúceho svetového záujmu o životné prostredie a rozvoj sa stala

Stokholmská konferencia OSN o ľudskom rozvoji v roku 1972. V pŕsobnosti OSN v roku

1983 zriadili Komisiu pre životné prostredie a rozvoj (World Commission on Environment

and Development- WCED), ktorá vo svojej správe “Naša spoločná budúcnosť”, prijateľ 42.

Valným zhromaždením OSN 11. decembra 1987 uviedla novú úroveň sociálne a environmentálne

trvalo udržateľného hospodárskeho rastu a definíciu pojmu

trvalá udržateľnosť. Základnou

podporu TUR deklarovala Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji (United

Nations Conference on Environment and Development - UNCED) v Rio de Janeiro v roku

1992, na ktorej prijali 4 základné dokumenty: Riodeklaráciu (27 základ), Dohovor o

biologickej diverzite, Rámcový dohovor o klimatických zmenách a AGENDU 21 (40

kapitol) tvoriacu základné východisko pre vypracovanie stratégie TUR na všetkých

úrovniach. Podľa odporúčenia OSN jej členské štáty by mali vypracovať a schváliť národné

stratégie TUR do konca roku 2002.

1.2. Komisia OSN pre trvalo udržateľný rozvoj

Na jeseň 1992 ustanovilo Valné zhromaždenie OSN pri Hospodárskej a sociálnej rade

(ECOSOC) Komisiu OSN pre trvalo udržateľný rozvoj (Commission for Sustainable

Development- CSD), ktorá s obmenami tvorí 53 štátov všetkých regiónov sveta. Jej úlohou je podpora implementácie dokumentov UNCED a monitorovanie ich uplatňovania na národnej,

regionálnej a celosvetovej úrovni. Komisia na svojom 4. zasadnutí prijala spomenutých 132

ukazovateľov TUR. Okrem toho vypracovala a realizuje viacročný tematický pracovný

program zameraný na vybrané kapitoly AGENDY 21, ktorými sa zaoberá na svojich

každoročných zasadnutiach (podpora uplatňovania environmentálne vhodných technológií,

spolupráca pri budovaní kapacít, zmena modelov spotreby a produkcie, financie, ochrana a

využívanie všetkých typov lesov, ochrana ovzdušia, zmeny klímy, zabezpečovanie dostatku

pitnej a zvlhľavovej vody, vzdelávanie a zvyšovanie informovanosti obyvateľstva, územná

www.environet.sk Strana 5 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

plánovanie, manažment krajiny, TUR súdiel, energetiky, dopravy, priemyslu, cestovného

ruchu,.....).

1.3. Svetový Summit o trvalo udržateľnom rozvoji (Johannesburg, 2002)

Na 9. zasadnutí CSD v apríli 2001 sa pozornosť sústredila na prípravu Svetového

Summitu o trvalo udržateľnom rozvoji (World Summit on Sustainable Development –

WSSD), ktorý sa uskutočnil 2. – 11. septembra 2002 v Johannesburgu v Južnej Afrike.

Predstavitelia členských štátov OSN na ňom zhodnotia celkový vývoj sveta z hľadiska

implementácie AGENDY 21 za posledných 10 rokov. Okrem toho WSSD má oživiť na

najvyššej politickej úrovni globálne záväzky smerujúce k TUR a určiť naplnenie cieľov

AGENDY 21. Medzi hlavné ciele WSSD patria:

- zhodnotenie pokroku z hľadiska implementácie AGENDY 21, vrátane stavu riešenia

problémov, rozpracovania dosiahnutých výsledkov a zistených skutočností,

najmä pokroku v demografickom vývoji, boji s chudobou, ochrane ľudského zdravia,

vzdelávanie a osvete pre podporu TUR, využívanie informácií a odborných inštitúcií v procese

rozhodovania, zaangažovanosti hlavných skupín obyvateľstva, v zmenách modelov spotreby, financovania, finančných zdrojov a mechanizmov, obchodu, energetiky, dopravy, cestovného ruchu, poľnohospodárstva, ľudských sŕdiel, v transfere environmentálne vhodných technológií, boji proti desertifikácii, ochrane lesa, ovzdušia, vody - klímového zdroja pre TUR, oceánov a morí, v zachovaní biologickej rozmanitosti, zneškodňovaní nebezpečných látok a v odpadovom hospodárstve;

- vyzdvihnutie nových vzdelávacích a možností, ktoré sa objavili počas 10 rokov od UNCED,
- ovplyvňujúce zabezpečovanie TUR;
- navrhnutie ďalších cieľov, krokov, opatrení a podpôr inštitucionálneho a finančného zabezpečenia TUR;
- nájdenie ciest na posilnenie inštitucionálneho rámca pre implementáciu TUR.

1.4. Programy OSN a organizácie pridružené k OSN

Z programov OSN sa na podporu TUR orientujú najmä: Environmentálny program

OSN (United Nations Environmental Programme - UNEP) a Rozvojový program OSN

(United Nations Development Programme - UNDP), ktoré gestoruje viacero fondov (napr.

Fond OSN pre vedu a technológiu pre rozvoj, Otočný fond OSN pre výskum prírodných

zdrojov, Kapitálový rozvojový fond OSN). Na eliminovanie chudoby sa pri UNDP zameriava

Konzultatívna skupina pre medzinárodný poľnohospodársky výskum, na trvalo

udržateľné lesy Svetová komisia pre lesy a trvalo udržateľný rozvoj.

K pridruženým organizáciám OSN, ktoré sa podieľajú na

zabezpečovaní TUR patria

napr. Organizácia Spojených národov pre výskum, vedu a kultúru

(United Nations

Educational, Scientific and Cultural Organisation - UNESCO), Organizácie

spojených

národov pre výživu a poľnohospodárstvo (Food and Agriculture

Organization of the

www.environet.sk Strana 6 z 39

Národná stratégia TUR - I. časť

United Nations - FAO), Svetová zdravotnícka organizácia (World Health

Organization -

WHO), Medzinárodná organizácia práce (International Labour Organization - ILO),

Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu (International Atomic Energy Agency -

IAEA), Svetová banka (World Bank - WB),

Svetová meteorologická organizácia (World

Meteorological Organization - WMO), Svetová obchodná organizácia (World

Trade

Organization - WTO), Organizácia OSN pre priemyselný rozvoj (United Nations

Industrial Development Organization - UNIDO).

1.2. PODPORA TUR V ORGANIZÁCIÍ PRE HOSPODÁRSKU SPOLUPRÁCU A ROZVOJ

V riešení problémov makroekonomiky, životného prostredia, poľnohospodárstva,

obchodu, vedy a technológií, rozvojovej pomoci a fiskálnej politiky

zohráva významnú úlohu Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj

(Organization for Economic Co-operation and Development - OECD), ktorej 30-

tým členom

sa 14. decembra 2000 stala Slovenská republika. OECD zameriava svoje aktivity

predovšetkým na dosiahnutie trvalo udržateľného ekonomického rastu, na zamestnanosť a

zvyšovanie životnej úrovne v členských krajinách pri zachovaní finančnej stability vo výzbe

na globálny TUR, na rozumnú a bezpečnú ekonomickú expanziu v členských aj nečlenských

krajinách a na rozvoj svetového obchodu na multilaterálnej a nediskriminačnej báze v súlade

s medzinárodnými záväzkami. V rámci svojich priorit na zabezpečenie TUR zahrnuje aj do

Environmentálnej stratégie OECD pre prvú dekádu 21. storočia (OECD Environmental

Strategy for the First Decade of the 21st Century) s cieľom realizácie trvalo udržateľných

politík krajín OECD a zároveň na spoluprácu s nečlenskými krajinami v oblasti budovania

inštitucionálnych a personálnych kapacít a transfere technológií. Na stretnutí ministrov

životného prostredia a ministrov financií členských štátov OECD (17. mája 2001),

ktorému predchádzalo OECD Fórum 2001: TUR a nová ekonomika (14. - 16. mája 2001

v Paríži), schválili Komunikáciu týkajúcu sa podpory TUR. Vychádzajú z vyhlásenia ministrov

OECD v máji 1998, že dosiahnutie TUR je kľúčovou prioritou pre krajiny OECD, sa

podporili koncepčnými zámermi v rámci klimatických zmien, technologického rozvoja,

indikátorov TUR a environmentálnych dopadov subvencií. Zároveň sa odsúhlasila potreba

posilňovania trendov TUR v rámci integrácie sociálnych, ekonomických a environmentálnych

politík (Policies to Enhance Sustainable Development).

3. PODPORA TUR V EURÓPSKEJ ÁŠNII

Zabezpečovanie TUR patrí dnes k prioritám politiky Európskej únie (EÚ),

najmä po summite Rady Európy v Cardiffe (jún 1998). Avšak už rok predtým EŠ predložila na 5. zasadnutí CSD (8. - 25. apríla 1997) osobitnú správu o plnení viacerých ukazovateľov www.environet.sk Strana 7 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť TUR, zostavená Štatistickým úradom EŠ (ďalšiu správu o indikátoroch TUR spracoval a prezentoval EUROSTAT na 9. zasadnutí CSD v roku 2001). Cardiffská iniciatíva Rady Európy navrhla aplikovať tzv. dvojpilierový model TUR EŠ, ktorý v marci 2000 na Lisabonskom summite rozšírili o tretí - štruktúrný pilier (sociálno-ekonomický), v snahe zabezpečiť integritu environmentálnej politiky s ekonomickou politikou. Rok po Lisabonskom summite Rada Európy vytýčila ďalšie strategické ciele - zavedenie novej ekonomiky založenej na vyššej konkurencieschopnosti a dynamike poznania so schopnosťou trvalo udržateľného ekonomického rastu s pozitívnym vplyvom na zamestnanosť a sociálnu kohéziu. Tento cieľ doplnili na stretnutí v Stokholme o dimenziu environmentu. Návrh stratégie TUR: Udržateľná Európa pre lepšiu svet (predložená Rade Európy v júni 2001 v Göteborgu) sa orientuje na 6 prioritných problémov - klimatické zmeny, negatívne vplyvy na zdravie obyvateľstva, zvyšovanie tlaku na využívanie prírodných zdrojov, chudobu a sociálne rozdiely, dynamiku populačného vývoja a znečisťovanie životného prostredia. Za dominantné sektory sa považujú: poľnohospodárstvo, energetika, doprava, priemysel a cestovný ruch, ktorých rozvoj sa nezaobíde bez zohľadnenia environmentálnych podmienok a hľadisk. Toto skutočnosť uviedol aj 5. Environmentálny akčný program EŠ (5. EAP), v roku 1992 s podtitulom "Smerom k trvalej udržateľnosti" (Towards Sustainability). 6. Environmentálny akčný program EŠ (6. EAP) sa zameriava najmä na uplatnenie a dodržiavanie predpisov v tomto smere a ďalšie plnenie prijatých opatrení. Jeho prezentácia sa uskutočnila 27. - 29. júna 2001 na celoeurópskej Konferencii o TUR v Malmö vo Švédsku.

- ♦ Výzvou pre Slovensko je vhodné aplikovať závery EŠ zo Stratégie TUR a z 6. EAP pri tvorbe právnych predpisov a rozvojových dokumentov v SR v rámci predvstupového

procesu SR do EÅš.

4. STRATÉGIE TUR VO VYBRANÝCH ŠTÁTOCH - VÝZVY A ZDROJE POUČENIA

UNCED odporučila členským štátom OSN vypracovať a prijať národné stratégie TUR

do roku 2002. Doposiaľ prijaté národné stratégie predstavujú dokumenty rôznych

z hľadiska štruktúry, rozsahu, kvality, podrobnosti spracovania, ale aj ich gestorov.

4.1. USA: Trvalo udržateľná Amerika – Nový konsenzus (1999)

Uplatňovanie Národnej stratégie TUR obsahujúcej úvod do problematiky, charakteristiku

problémov, ukazovatele a odporúčania rozdelené podľa sektorov, garantuje prezident USA s

výborom vytvoreným z významných osobností.

www.environet.sk Strana 8 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

Hlavné oblasti: 1. Zdravie a životné prostredie, 2. Ekonomická prosperita, 3.

Rovnoprávnosť, 4. Ochrana prírody, 5. Administratíva, 6. Trvalo udržateľná komunita, 7.

Občianska angažovanosť, 8. Demografická situácia, 9.

Medzinárodná zodpovednosť, 10.

Vzdelávanie.

4.2. Veľká Británia: Stratégia trvalo udržateľného rozvoja (1999)

Stratégia TUR Veľkej Británie kladie dôraz na sociálnu dimenziu. Za každou kapitolou

sa nachádza návrh klíčových aktivít a záväzkov, ako aj súbor ukazovateľov na hodnotenie

pokroku. Stratégia podporuje proces decentralizácie, uplatnenie princípu subsidiarity a u nás

málo známeho princípu tzv. devolúcie pod heslom: "Víťda smerom k ľuďom!"

Hlavné ciele: 1. Sociálny pokrok zohľadňujúci potreby každého jednotlivca, 2. Účinná

ochrana životného prostredia, 3. Šetrné využívanie prírodných zdrojov, 4. Udržanie vysokej a

stabilnej úrovne hospodárskeho rastu a zamestnanosti.

4.3. Fínsko: Smerom k trvalo udržateľnému rozvoju (1997)

Hlavné ciele: 1. Udržanie súčasnej úrovne ekonomickeho rozvoja, 2.

Udržanie a rozvíjanie

technologickéj úrovne a know-how, 3. Starostlivosť o životné prostredie a prírodné zdroje,

znižovanie emisií toxických látok, 4. Podpora identity a kultúry, 5.

Zabezpečenie

demokratických inštitúcií a ľudských práv, 6. Zabezpečenie

obranyschopnosti krajiny.

4.4. Švédsko: Stratégia trvalo udržateľného rozvoja (1994)

Vo švedskej Stratégii TUR sa uviedli najmä tieto hlavné princípy: 1.

Princíp predbežnej opatrnosti, 2. Princíp najlepších dostupných technológií, 3. Princíp "znečisťovateľ platí", 4.

Princíp racionálneho využívania zdrojov, TUR a uzavretých cyklov manažmentu v ťrby.

4.5. Podpora TUR vo vybraných štátoch

Čína v stratégii TUR kladie dôraz najmä na AGENDU 21 a jej aplikáciu v národných

podmienkach s garanciou vlády, so zainteresovaním ministerstiev a iných orgánov na

národnej i regionálnej úrovni na jej realizácii.

Dánsko sa sústredilo na skutočnú uplatňovanie princípov a kritérií TUR v praxi (najmä v

energetike, ekologickom poľnohospodárstve a turistickom ruchu).

Guyana určila za hlavného gestora vypracovania stratégie TUR ministerstvo financií, resp.

pri ňom pôsobiaci sekretariát, ktorým do procesu prípravy zapojil veľký počet, expertov a

zástupcov hlavných skupín spoločnosti.

Kanada rozdelila gestorstvo v príprave a realizácii TUR na ministerstvá, pričom aj

ministerstvo financií pri vypracovaní svojej časti vychádzalo z integrovaného chápania TUR.

Všetky partiálne stratégie sú predmetom každoročnej aktualizácie a ministerstvá predkladajú

parlamentu správu o zabezpečovaní TUR.

Nemecko sa zameralo na premietnutie environmentálnych požiadaviek a cieľov, ako aj

princípov TUR (napr. dematerializácia ťrby a spotreby) do sektorov spoločnosti v zmysle

požiadaviek 5. EAP EÚ, s dôrazom na časť MVO, samosprávy a verejnosti pri tvorbe

a uplatňovaní stratégie TUR. Poprední MVO vypracovali tiež alternatívnu stratégiu TUR.

www.environet.sk Strana 9 z 39

Národná stratégia TUR - I. časť

Švajčiarsko určilo časové limity na dosiahnutie stanovených cieľov v prioritných sektoroch a

vytvorilo podmienky pre splnenie realizovaných opatrení.

Belgicko prijalo v roku 2000 na úrovni Rady ministrov prvú Federálnu plán pre TUR na

obdobie rokov 2000-2003, ako rámec pre partiálne federálne vládne politiky.

4.6. Zabezpečenie TUR v štátoch Visegrádskej štvorky

Štáty Visegrádskej štvorky (V4) ešte nevypracovali ucelenú stratégiu TUR. Vzhľadom

k tomu, že ide o susedov SR s prábuznou históriou a strategickými partnerov SR v

integračných procesoch je žiadca výmena skúseností,

vzájomná spolupráca a koordinácia

činností pri zabezpečovaní TUR.

4.6.1. Česko

Doposiaľ tu nevytvorili Radu vládny pre TUR, čiastočne ju nahrádza Rada vládny ČR pre ekonomickú a sociálnu stratégiu. Z parciálnych strategických dokumentov prijatých v 90-tych rokoch majú pre TUR najväčšiu význam Štátna environmentálna politika z roku 1995 a Štátna politika životného prostredia ČR z roku 1999. Realizuje sa však projekt UNDP "K trvalo udržateľnému rozvoju ČR - vytváranie podmienok".

4.6.2. Maďarsko

V Maďarsku prijali dokument: "Strategická plány, iniciatívy a aktivity pre TUR: Národná správa pre Komisiu OSN pre TUR a pre UNGASS o implementácii Agendy 21 a princípov TUR". K významným dokumentom, na podporu implementácie princípov a kritérií TUR patrí "Národný environmentálny akčný program pre roky 1997 - 2002". Maďarská Komisia pre TUR (zriadená v roku 1993) zodpovedá za koordináciu prípravy a implementácie národných programov TUR a koordináciu medzinárodných aktivít v tomto smere.

4.6.3. Poľsko

Vypracovaný dokument "Agenda 21 v Poľsku (1997) - priebežná správa za roky 1992-96", charakterizuje uplatňovanie odporúčaní AGENDY 21 a princípov TUR v krajine v uvedenom období. Komisia pre TUR v Poľsku vznikla v roku 1994. V roku 1997 zriadili Vládny výbor pre trvalo udržateľnú a regionálny rozvoj. Hlavnou úlohou týchto orgánov je koordinácia prípravy vládnych dokumentov, sektorálnych politik a stratégií z hľadiska TUR.

♦ Výzvou pre Slovensko je vhodné využívať skúsenosti s tvorbou a uplatňovaním stratégií TUR, ako aj s podporou smerovania k TUR, predovšetkým v najvyšších štátoch, štátoch V4 a ďalších štátoch porovnateľných so SR. Dá sa mal klásť najmä na etické princípy, globálnu zodpovednosť a možnosti malej krajiny pri napomáhaní riešenia medzinárodných problémov. Vyhodnotenie ukazovateľov TUR, spracovaný Štatistický výročník SR, by mala každoročne prerokovať vláda SR.

www.environet.sk Strana 10 z 39

Národná stratégia TUR - I. časť

III. VĀCHODISKOVĀ SITUĀCIA PRE ZABEZPEĀENIE TUR SR

1. ZAĀIATKY UPLATŇOVANIA AGENDY 21 V SR

1.1. SR po UNCED (Rio de Janeiro, 1992)

SR sa hlásila s prístupom k Riodeklarácii a k AGENDE 21 uznesením vlády SR z

8. septembra 1992 č. 118, v ktorom uložila všetkým ministrom a vedúcim ostatných

stredných orgánov štátnej správy SR "využiť výsledky UNCED a zapracovať ich do

programov nimi riadených rezortov". Uplatňovanie zásad TUR sa v podstate premietlo aj do

čl. 55 Zákona SR č. 460/1992 Zb. a do Európskej dohody o pridružení uzatvorenej medzi

Európskymi spoločenstvami a ich členskými štátmi na strane jednej a SR na strane

druhej (Luxemburg 1993), ktorej článok 72 ods. 2 Hospodárskej spolupráce znie:

"Opatrenia hospodárskej politiky a iné opatrenia budú určené na to, aby viedli

k hospodárskemu a sociálnemu rozvoju SR a budú sa riadiť zásadou TUR". Keďže všetky uvedené opatrenia ostali len v deklaratívnej polohe, vláda SR

v uznesení

zo 16. septembra 1997 č. 655 k návrhu uplatňovania AGENDY 21 a vyhodnocovania

ukazovateľov TUR v SR uložila ministrom a vedúcim ostatných stredných orgánov štátnej

správy SR "vyhodnocovať podľa požiadaviek a metodiky OSN a podľa určeného gestorstva

uplatňovanie jednotlivých kapitol Agendy 21 a ukazovatele TUR v SR" (prílohy č. 1 a 2).

Zároveň iniciovala vznik Rady vlády SR pre TUR, ktorej prvým zasadnutie sa uskutočnilo

v roku 1999. Okrem toho jednotliví gestori ukazovateľov TUR mali od roku 1998 požadovať

každoročne na Štatistickom úrade SR zaradenie štatistických ukazovateľov TUR v ich

príslušnosti do Programu štátnych štatistických zisťovaní. Táto časť uznesenia ostala

nesplnená, i keď viacerí ukazovatele sledovaní ŠŠ SR sú totožní s ukazovateľmi TUR.

Nepomohla ani skutočnosť, že SR ako prvá štát z asociovaných krajín vydala knižne

preklad celej AGENDY 21 a všetkých 132 ukazovateľov TUR (MŽP SR, 1996). Pozitívne možno hodnotiť celú rad aktivít regionálneho alebo miestneho

charakteru

iniciovaných samosprávami, univerzitami, vedeckými a výskumnými ústavmi i združeniami

(napríklad Spoločnosť pre trvalo udržateľný život, Ľudia a voda, Regionálne environmentálne centrum).

Myšlienky TUR alebo vybraných častí miestnej a regionálnej

Agendy 21 sa úspešne uplatnili v desiatkach obcí, miest, podnikov, dostávajú sa

postupne do v½učby na vysok½ch škol½ich, stredn½ch a z½kladn½ch škol½ich.

K v½znamn½m aktivit½m z hľadiska TUR patria zav½dzanie normy ISO 14000

v podnikoch, Program obnovy dediny, mal½ grantov½ projekt UNDP pre TUR, projekty

zameran½ na podporu využ½vania a obnovitel'n½ch zdrojov energie (OZE).

Zaklad½ sa

vidiecky parlament a akt½vne pracuj½o mnoh½o komunitn½o združenia. Z aktiv½t medzin½rodn½o ho

www.environet.sk Strana 11 z 39

N½rodn½i strat½gia TUR - I. časť

charakteru možno uviesť napr½klad Aalborgsk½o chartu TUR miest (zo Slovenska Bansk½i

Bystrica, Košice a Poprad). Do programu Zdrav½o mesto WHO sa zapojilo 13 miest N½rodnej

siete zdrav½ch miest. Osobitn½o pozornosť si zasluhuje program Brundtlandsk½o mesto (Rajec).

1.2. Dokumenty na podporu NSTUR

Zostaveniu n½ivru NSTUR malo predch½dzať v intenci½ich AGENDY 21 a ukazovateľov TUR vypracovanie a schv½lenie:

- a) Strat½gie št½itnej soci½ilnej politiky (SŠSP),
- b) Strat½gie št½itnej hospod½irskej politiky (SŠHP),
- c) Strat½gie št½itnej environment½ilnej politiky (SŠEP).

K½m Strat½giu, z½sady a priority št½itnej environment½ilnej politiky rok po UNCED

schv½lila vl½ida SR (uznesenie zo 7. septembra 1993 č. 619) a prijala v½etk½mi hlasmi

N½rodn½i rada SR (uznesenie z 18. novembra 1993 č. 339), v soci½ilnej oblasti a v ekonomickej

oblasti boli vypracovan½o len niektor½o parci½ilne strategick½o dokumenty.

Na SŠEP nadviazal

prv½ N½rodn½ environment½ilny akčn½ program (NEAP) schv½len½ uznesen½m vl½idy SR

zo 14. m½ija 1996 č. 350 a druh½ NEAP schv½len½ uznesen½m vl½idy SR zo 16. decembra

1999 č. 1112. V intenci½ich Konceptie uplatňovania AGENDY 21 a vyhodnocovania

ukazovateľov TUR v SR (1997) Ministerstvo životn½o prostredia SR v spolupr½ici ďalš½mi

zainteresovan½mi ½stredn½mi org½inami št½itnej spr½ivy - gestormi ukazovateľov TUR a kapitol

AGENDY 21 zostavuje každoročne Profil krajiny (Country Profil), ktor½ predklad½

začiatkom II. štvrťroka org½inom OSN.

V Programovom vyhl½isen½ vl½idy SR (1998) sa uv½idza: "V s½lade s celosvetov½m

trendom vyspel½ch št½itov jedn½m z rozhoduj½cich princ½pov programu vl½idy SR je princ½p

trvalo udržateľn½o rozvoja, pričom starostlivosť o životn½o prostredie sa mus½ stať

integr½ilnou s½časťou každej sf½ery spoločensk½o života..." N½sledne

vÍada SR v rokoch 1999-

2000 schválila niekoľko významných prierezových dokumentov, ktoré vychádzajú

z princípov TUR, resp. podporujú TUR. Najdôležitejším z nich je Konceptia decentralizácie

a modernizácie verejnej správy (2000). Niekoľko prierezových dokumentov sa zameriava

na regionálny rozvoj napr. Integrovaný plán regionálneho a sociálneho rozvoja SR pre

realizáciu programu PHARE 2000, časť 1 - Národný rozvojová stratégia (1999), Plán

rozvoja vidieka Slovenskej republiky pre implementáciu programu SAPARD (1999),

Národný plán regionálneho rozvoja (2001). Pripravuje sa tretia Konceptia územného

rozvoja Slovenska 2001 (2001).

Podľa Národnej správy "Smerovanie k trvalo udržateľnému Slovensku vypracovanej

Spoločnosťou pre trvalo udržateľný život SR (1996) "Porovnanie trvalo udržateľného a

reálne využívaného environmentálneho priestoru ukázalo, že Slovensko pri väčšine

sledovaných komodít exploatuje svoj environmentálny priestor niekoľko násobne nad

www.environet.sk Strana 12 z 39

Národná stratégia TUR - I. časť

odporúčaní úroveň. Táto sa to najmä energetiky a spotreby neobnoviteľných surovín, ako aj

výroby a spotreby komodít na ich báze".

1.3. Členenie a hodnotenie východiskovej situácie

Východiskovú situáciu pre zabezpečenie TUR Slovenskej republiky (TUR SR) určujú podmienky a hľadiská v týchto hlavných oblastiach/sférach

a) kultúrnej,

b) sociálnej,

c) ekonomickej,

d) environmentálnej.

Každá z nich vo vzájomnom prepojení s ostatnými a ovplyvňovaní nimi zaznamenala

určitý vývoj v minulosti a charakterizuje ju súčasný stav s pozitívnymi i negatívnymi javmi,

objektami a vlastnosťami, ktoré vytvára predpoklady ďalšieho vývoja (nulových scénir).

Tento má že smerovať k trvalej neudržateľnosti rozvoja (k stagnácii až k úpadku -

dekadencii). Eliminovanie druhej nežiadúcej alternatívy závisí od existujúcich a

potenciálnych zdrojov (ľudských, prírodných, ekonomických), spoločne ich využívania a od

realizácie takých opatrení (konceptného, právneho, investičného, inštitucionálneho,

výchovno-vzdelávacieho charakteru), ktoré by boli v súlade s princípmi a kritériami TUR,

vytvárali predpoklady pozitívneho hodnotenia jeho ukazovateľov a dosiahnutia jeho cieľov na všetkých úrovniach:

- a) národnej (v medzinárodnom kontexte),
- b) regionálnej (krajskej a okresnej),
- c) miestnej.

Z hľadiska princípov a kritérií TUR by mali byť vyhodnotené územia všetkých obcí až všetky pozemky, v sáhrne celej krajiny SR.

V každej zo štyroch hlavných oblastí sa prejavujú špecifické inštitucionálne a

regionálne podmienky a hľadiská. Pritom v horizontálnej polohe všetky možno hodnotiť

v poradí:

a) ZÁKLADŇA ako existujúce ľudské, ekonomické a prírodné zdroje (existujúci prírodno-spoločenský systém vrátane vzťahov medzi jeho jednotlivými zložkami a prvkami) – kapitál, ktorá charakterizuje určitú potenciál a jeho limity (vyjadrujúce predpoklady zdrojov na využívanie) prevažne hodnotené kvantitatívnymi ukazovateľmi stavu;

b) TLAK ako nároky (požiadavky) na zdroje a ich využívanie (reálne využívanie zdrojov), vyjadrené pomocou ukazovateľov typu “hnacej sily” (ľudských činností, procesov a modelov);

c) REALITA ako súčasť stav spoločnosti a krajiny, ich zložiek a prvkov, ale aj

problémov a prebiehajúcich procesov (následok využívania zdrojov) ovplyvňovaných

určitými faktormi, prevažne hodnotenými kvalitatívnymi ukazovateľmi;

www.environet.sk Strana 13 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

d) REAKCIA ako existencia adekvátnych nástrojov reagujúcich na dôsledky využívania

zdrojov – odzva na ne vyjadrení osobitnými ukazovateľmi;

e) VÁCHODISKOVÝ STAV PRE ZABEZPEČENIE TUR ako celkové hodnotenie vývoja

a stavu spoločnosti a krajiny v porovnaní so žiadaným vývojom a stavom smerujúcim

k TUR.

Vývoj prírodno-spoločenského systému je odrazom dlhodobého vzájomného

spolupásobenia hlavných faktorov a procesov prebiehajúcich v rámci systému. Stav a vývoj

príslušného prvku vyjadruje jednoduchá rovnica (v skutočnosti však fungujúca veľmi zložito

a komplexne):

vývoj a stav spoločnosti a krajiny vo vzťahu k TUR = podmienky a zdroje (ľudské,

ekonomick , pr rodn ) + spôsob ich vyu vania + dôsledky ich vyu vania + reakcia spoločnosti

Schému systému TUR spoločnosti a krajiny uv idza príloha  . 3.

2. KULT ŠRNE PODMIENKY A HLADISK 

2.1.  lenenie kultúrnych podmienok a hl'ad sk

V chodiskov  situ ciu pre zabezpe enie TUR SR v r imci kultúrnych podmienok a

hl'ad sk ur uje najmä vývoj a stav

a) osídlenia a s diel,

b) kultúrneho dedičstva, historick ch štrukt r krajiny a pamiatkového fondu,

c) kultúry a jej rozvoja,

d) vedomia ľud , výchovy, vzdelávania a osvety,

e) politicko-spoločenského systému.

2.2. Osídlenie a s dla

2.2.1. Vývoj osídlenia a s diel

Slovensko patrí k  zemiam os dľovan m už od najstar ch čias (n ilezy pozostatkov

 loveka neandert lskeho typu spred 100.000 rokov v G inovciach, 22.800 rokov star  n ilez

Venuše z obce Moravany nad V ihom). Súvislejšie osídlenie možno datovať od neolitu.

S asn  nerovnomern  rozmiestnenie obyvateľstva je v sledkom fyzickogeografických

podmienok, historického vývoja, ekonomického rozvoja, zmien politickej organizácie a populačných faktorov, ktor  sa prejavujú najmä regionálnou diferencovanosťou

prirodzeného a migračného pohybu. Na n zin ch, zaberaj cich 41% SR, žije 40%

obyvateľstva Slovenska. Kotliny a pahorkatiny s 52% hustotou zaľudnenia, ktor i sp sobuje

vo viacerých priestoroch v i ne environmentálne probl my, tvoria veľmi v znamn  zložku v

regionálnej s delnej štruktúre krajiny. Plošne najv    prvok krajinnej štruktúry Slovenska –

vrchoviny a veľhornatiny (59,2% SR) maj  nízku koncentraciu a hustotu zaľudnenia.

Naopak vo veľkých mestách (nad 100 tis. obyv.)  ije v s asnosti 12,8% obyvateľov

www.environet.sk Strana 14 z 39

N rodn  stratégia TUR – I.  asť

(Bratislava, Košice) a v mestách s 50-100 tis. obyvateľmi 12,1% obyvateľov Slovenska.

Relat vne vysok  podiel obyvateľov (16,8%)  ije v mestách s 20-50 tis. obyvateľmi.

V mal ch obciach o veľkosti do 2000 obyvateľov  ilo v roku 1998 29,4% obyvateľov a 136

mestách až 57% (3,072 mil.) obyvateľov SR.

Podiel vidieckeho obyvateľstva za ostatn  štyri desaťročia v razne poklesol.

Vyludňovanie vidieka pokračuje, pričom najvyšší počet obyvateľov zaznamenali práve najmenšie obce. Nepriaznivá hospodárska situácia, starnúce obyvateľstvo a ďalšie faktory sa prejavujú aj v obmedzenom budovaní základnej infraštruktúry. Z hľadiska zachovania diverzity krajiny a funkcií, ktorú plnia tieto sady, je potrebné napríklad v rámci Programu obnovy dediny, iniciovať aktivity smerujúce k ich revitalizácii a k oživeniu vidieckeho priestoru.

Sady vznikali nielen ako výsledok priestorového plánovania a činnosti človeka, ale aj ako historické výsledky kontinuity javov a funkcií (spoločenského, kultúrneho, sociálneho a ekonomického charakteru). V roku 2000 bolo na území Slovenska spolu 2898 obcí. V období 1991-1999 v dôsledku odčleňovania od bývalých strediskových obcí pribudlo 44 nových obcí.

TUR sady by mal byť odrazom procesu poznávania, vyhodnocovania zdrojov a potenciálov

územia a aplikácie princípov TUR v danej komunite, sady a regionálne.

Kľúčom k zabezpečeniu

TUR sady je prítiahnutie mobilného (ľudského a ekonomického) kapitálu do vymedzeného prostredia.

2.2.2. Dôsledky socialistickej etapy vývoja v urbanizme a v správaní sa človeka v krajine

Etapu socialistickej vývoja na území Slovenska predstavovala veľmi intenzívna a centralizovaná industrializáciu a kolektivizáciu, v spojení s veľmi rýchlou a kvalitatívne oslabenou urbanizáciou a so spriemyselnovaním poľnohospodárstva (vzťah ku kapitole č. 14

Agendy 21) - procesom tzv. približovania dediny mestu. Urbanizačné procesy boli

v porovnaní so západnou Európou oneskorené a dopĺňala ich

ideologizácia života spoločnosti,

prikazová centralistická systém riadenia s vylúčením individuality a autenticity

(originality) človeka a jeho environmentu.

Výsledok tohto vývoja vyznel veľmi nepriaznivo do narušenej prirodzenej sociálnej

štruktúry spoločnosti, nežiadúcej štruktúry a kvality kultúrneho, spoločenského a politického

života s neprirodzeným centralistickým systémom verejnej správy a organizáciou

hospodárskych činností bez ohľadu na miestny a regionálny potenciál a charakter prostredia.

Došlo pritom k výraznému poškodeniu životného prostredia (vzťah ku kapitole č. 7 Agendy

21), tradičných foriem osídlenia (urbánnej i rurálnej štruktúry-

preľudnené mestá a demograficky zdevastované obce), architektonickej objektivej skladby (preferovanie monofunkčnej uniformovanej priemyselnej a bytovej vstavby krátkodobej životnosti a vysokej energetickej náročnosti v protiklade k pľvodnej postupne likvidovanej štruktúre, najmä historických jadier miest a obcí), prirodzenej sociálnej štruktúry obyvateľstva (bohatí, strední a chudobní vrstvy). Znáznenie sociálneho, kultúrneho a environmentálneho vedomia

www.environet.sk Strana 15 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

viedlo k postupnej vnútrotnej izolácii a pasivite väčšiny obyvateľov, čo sa premietlo aj do ich

nevhodného správania sa v krajine, ktorá bola “všetkých, aj nikoho”.

2.2.3. Obnovenie sľdelnej identity a urbanizačné procesy na konci 20. storočia

Koniec 20. storočia charakterizovala obnova prirodzených vzťahov v osľdnenom prostredí.

Začal sa proces obnovenia autonómie obcí a ich sľdelnej identity ako dľležitej sľčasti

demokratickej spoločnosti. Tľm sa vytvoril predpoklad k vzľjomne

vľhodnej spolupľci obcí

v rľmci mikroregiľnov. Vľsledkom obnovy obecnľho zľkladu sľdelnej štruktúry je vytvorenie

podmienok na obnovenie sociálneho kapitálu v jednotlivľch sľdlach, mikroregiľnoch a

regiľnoch. Zvelľďovanie tohto kapitálu podporuje TUR (kapitola 7 Agendy 21 - Podpora

trvalo udržateľného rozvoja ľudskľch sľdiel).

Dynamickľ charakter politickľch, ekonomickľch a sociálnych zmien na konci 20. storočia

vo vidieckom (rurľlnom) prostredí priniesol niektorľ javy, ktorľ sľľ väčšinou vnľmanľľ ako

negatľvne. Jednľ sa najmä o zmeny migračňch pohybov (narastajľcu depopulľciu v

marginľlných regiľnoch), ľľpadok poľnohospodľrstva z ľľadiska zamestnanosti i produkcie,

zmeny v hodnotľch a vo vnľmanľľ vzľahu k využitiu zeme, pokles vľznamu verejnej dopravy.

Nepripravenosť veľkej časti vidieckeho obyvateľstva na zmeny a dynamika tľľchto zmien

roztvorili priepasť medzi technickou a hospodľirskou strľinkou modernizľcie a medzi

kultľrnými a sociálnymi procesmi. Na druhej strane sa objavujľľ signály možňľho oživenia

vidieka - návrat obyvateľstva na vidiek, najmä v zľizemľ miest,

zväľšenľ zamestnanosť vo

vľľrobnom sektore a sektore služieb, prechod na novľľ stratľgie

hospodľirenia rodľň, ako aj inľľ

pozitľva (samozľisobitelľstvo, zručnosť, konzumentskľ skromnosť, schopnosť

kombinovať

rôzne zdroje príjmov, pretrvávajúca rodina, susedskí vzájomní pomoc, miera sociálnej kontroly).

Vývoj súčasného urbánneho prostredia charakterizuje spomalenie rastu podielu

mestského obyvateľstva (56,7% - 1991, 57,0% - 1998), zmeny v jeho demografických

ukazovateľoch, narastajúci význam služieb v mestách a formovanie sa komplexných

urbánnych regiónov so sprievodným rastom významu cestnej dopravy.

Okrem negatívnych

javov (zvyšenie vplyvu sociálno-patologických javov, prejavy

konzumnej spoločnosti, strata

sociálnej kontroly, starnutie obyvateľstva, environmentálne a dopravné problémy, ...) celkové

spomaľovanie kvantitatívne orientovanej urbanizácie vytvára podmienky pre kvalitatívne

orientovaný rozvoj mestských sídiel (lepšie bývanie a služby,

raciálne využitie zeme,

zvyšenie estetického úrovne prostredia, mestský život, stabilizácia mestskej populácie).

Súčasnú situáciu na území Slovenska možno charakterizovať čiastočne ako konflikt medzi

urbánnym prostredím a rurálnym prostredím, ktorý sa prejavuje vo viacerých oblastiach -

spoločensko-kultúrnej, politickej a ekonomickej. Prebiehajúce štrukturálne hospodárske

zmeny, spojené so zvýšením rozdielov vo vybavenosti technickou a sociálnou

infraštruktúrou, podporené špecifickými geografickými podmienkami, prispievajú k

prehlbovaniu medziregionálnych rozdielov a k formovaniu marginálnych a jadier

regiónov. Sociálna marginalizácia sa výrazne prejavuje v sociálnych priestoroch (tzv.

problémových regiónoch) s nárastom hospodárskej a sociálnej úrovne a s vysokou mierou

www.environet.sk Strana 16 z 39

Národná stratégia TUR - I. časť

nezamestnanosti, kde sa priestorovo kumulujú procesy sociálnej recesie.

Situácia si vyžaduje

demarginalizáciu spoločnosti na základe individuálneho prístupu k jednotlivým regiónom.

Regionálna politika štátu reaguje na uvedené problémy v Integrovanom pláne

regionálneho a sociálneho rozvoja SR (Národnej rozvojovej stratégie z 27.10.1999)

zameraného na zlepšenie kvality života občanov a sociálnu súdržnosť spoločnosti, ako aj

vytvorenie podmienok pre TUR SR, posilnenie rastu príjmu a tvorby pracovných príležitostí.

Zámer sa premieta do viacerých základných cieľov - zvýšiť hrubý

domáci produkt na
obyvateľa na úrovň blízku priemeru štátov EŠ, vyrovnať regionálne
rozdiely a zlepšiť
životné prostredie, posilniť sociálnu sdržnosť a sociálny kapitál, zaviesť a
stabilizovať

efektívne inštitucionálne a regionálne usporiadanie SR. Vláda SR uznesením
č. 923/1999

k tomuto plánu schválila regionálne členenie pre realizáciu plánu
regionálneho sociálneho

rozvoja a čerpanie pomoci Phare 2000. Išlo o Slovensko - východ

(Prešovský, Košický a

Banskobystrický kraj), Slovensko - severozápad (Žilinský a Trenčiansky
kraj), Slovensko -

juhovýchod (Nitriansky a Trnavský kraj), pričom v rámci krajov sa prioritou
stanú zaostávajúce

okresy s dôrazom na región Slovensko - východ. Na rozvoj regiónov sa
zamerajú

plán regionálneho rozvoja SR, prijatý uznesením vlády SR z 15. marca
2001 č.240.

2.2.4. Bývanie, bytová výstavba, obnova bytov a stavebného fondu
Najviditeľnejšou činnosťou človeka v environmente je stavebná činnosť, ktorá
súvisí

nielen s uspokojovaním základnej potreby bývania, ale aj s rozvíjaním
doplňujúcich funkcií

(kultúrnych, sociálnych, environmentálnych). Stavebná činnosť priamo
súvisí s využívaním

prírodných zdrojov, s pretváraním životného prostredia človeka, so
zachovávaním alebo

naopak s poškodzovaním až ničením kultúrneho dedičstva a prírodného
dedičstva.

Rozvoj alebo stagnácia stavebnej výroby a činnosť, priamo ovplyvňuje rast
a vývoj súdiel a

súdelných štruktúr. Byt/dom poskytuje sociálnu istotu a je hlavným
predpokladom pre

fungovanie rodiny a domácnosti. Kápa, údržba alebo obnova domu, alebo
bytu, je dnes

najväčšou životnou investíciou bežného občana. V dôsledku
transformácie národného

hospodárstva z centrálne riadenej ekonomiky na trhovú ekonomiku došlo po
roku 1990

k výrazným zmenám v bytovej výstavbe. V roku 1991 vláda SR
rozhodla o ukončení

právy, realizácie a financovania komplexnej bytovej výstavby. V roku
1993 došlo v

výraznému zníženiu financovania bytovej výstavby, v ďalších rokoch
neboli na financovanie

výstavby stavieb bývalej KBV vyčleňované takmer žiadne prostriedky s
výnimkou výstavby

základných škôl. Centrálne financovanie prestalo a nové nástroje
financovania ešte nezačali

prísobiť.

Ďalším vo financovaní bytovej výstavby sa prejavil aj na počte

novopostavených bytov.

Kým v roku 1990 sa dokončilo ešte vo všetkých formách výstavby 24 705 bytov, v roku 1993

to bolo už len 14 024 bytov a v roku 1995 len 6 157 bytov (24,9% z bytov dokončených v

roku 1990). Ešte výraznejší pokles nastal v novej výstavbe bytov. Kým v roku 1990 sa začalo

s výstavbou 37 883 bytov, v roku 1992 s výstavbou len 6 771 bytov a v roku 1994 už iba

3 809 bytov. Pritom v rozhodujúcej miere sa začali stavať byty do vlastníctva občanov. Pre

www.environet.sk Strana 17 z 39

Národná stratégia TUR - I. časť

porovnanie - v rokoch 1981 až 1988 sa odovzdalo celkom 278 363 bytov, kým v rokoch

1991-1998 sa dokončilo len 85 741 bytov.

Vlada SR schválila v roku 1994 prvú koncepciu štátnej bytovej politiky na roky 1994-

2000. V roku 1995 schválila novú "Koncepciu štátnej bytovej politiky do roku 2000", ktorá

určila základné ciele v rozvoji bývania do roku 2000 a postupové kroky na ich dosiahnutie.

Tiež definovala ekonomické nástroje podpory rozvoja bývania tak, aby pôsobili komplexne

v oblasti subvenčnej, ťverovej a daňovej politiky.

Od počiatku 90-tych rokov sa začali postupne vytvárať ekonomické nástroje najmä v

oblasti ťverovej politiky, ktorá však nesie aj prvky subvenčnej politiky, nakoľko vo všetkých

troch postupne zavádzaných ťverových systémoch zameraných na podporu rozvoja bývania

sú využívané štátne dotácie. Toto napojenie je buď priame (Štátny fond rozvoja bývania,

stavebné sporenie) alebo nepriame (hypotekárne ťvery). Oblasť ťverovej politiky štátu sa

vytvárala so zavádzaním najmä týchto systémov financovania bytovej výstavby - systému

stavebného sporenia, štátnej podpory rozvoja bývania a hypotekárnych ťverov. V rámci

financovania bytovej výstavby je nevyhnutné spomenúť aj ťhrady majetkovej ujmy štátom za

ťvery poskytnuté na výstavbu družstevných bytov. Táto majetková ujma predstavovala v

rokoch 1995-1998 čiastku 5 401,6 mil. Sk.

Štatistické údaje o počte dokončených a začatých bytov potvrdzujú, že od roku 1996

nastáva postupné oživenie bytovej výstavby. V roku 1996 sa vo všetkých formách

dokončilo 6 257 bytov, v roku 1997 7 172 bytov, v roku 1998 už 8 234 bytov a v I. polroku

1999 celkom 4 191 bytov. Priaznivejšie sú údaje o začatí výstavby bytov, keď v roku 1996

orgány životního prostředí vydali stavební povolenia na 6 443 bytov a v roku 1998 až na 16 857 bytov. Na znižovanom počte začatých stavieb v I. polroku 1999, kedy sa začalo stavať 5 461 bytov (62,4% z I. polroku 1998) sa odrazil nedostatok finančných prostriedkov v štátnom fonde rozvoja bývania v roku 1998. Nedostatočné zdroje vzbudzujú obavy, že nepriaznivá tendencia v začínaní výstavby bytov bude pravdepodobne pokračovať.

Zo štruktúry vlastných foriem dokončovaných bytov je zrejme, že prevažná časť výstavby bytov sa presunula do súkromnej formy vlastníctva, pričom sa v nej od roku 1992 každoročne dokončilo viac ako 50% bytov a v roku 1998 až 74,7% bytov. Je to základná zmena štruktúry výstavby oproti obdobiu pred rokom 1990, kedy podiel bytov vo vlastníctve fyzických osôb predstavoval cca 1/3 výstavby, ďalšie dve tretiny tvorili družstevné a štátne byty.

Na Slovensku bolo v roku 1991 pri sčítaní 988 554 domov, z toho 789 650 rodinných domov. Počet bytov dosiahol 1 769 307, z toho v rodinných domoch 812 430. Počet objektov určených na rekreáciu bol 21 116. V roku 1996 bolo na Slovensku 508 544 jednobytných rodinných domov, 44 938 dvoj a viac bytných rodinných domov a 1 730 268 bytov.

Približne polovica bytového fondu na území Slovenska je v rodinných domoch s pomerne slušným štandardom veľkosti a vybavenia, druhá polovica sa nachádza v bytných domoch,

www.environet.sk Strana 18 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

ktorých kvalita je veľmi nerovnomerná a značná časť najmä v dôsledku použitej technológie a zanedbávanej údržby chýba.

Z veľkostnej štruktúry postavených bytov vyplýva, že takmer 80% bytov tvoria byty troj a viac izbové. Na tomto vysokom zastúpení sa podieľajú najmä viacizbové rodinné domy, ktoré realizujú prevažne vyššie príjmové skupiny obyvateľstva. Výstavba rodinných domov má aj rozhodujúci vplyv na veľkosť priemernej obytnej a podlahovej plochy bytu. V I. polroku 1999 dosiahla priemerná obytná plocha bytu hodnotu 80,1 m² a priemerná podlahová plocha 134,9 m² (u dokončených bytov, kde investormi boli obce dosiahla priemerná podlahová plocha bytu v I. polroku 1999 len 56,1 m² a obytná 39,1 m²). Obce v rámci svojich

finančných možností stavajú prevažne menšie jednoizbové a dvojizbové byty, ktorými riešia hlavne nalievajú prípady bývania mladých rodín a začínajúcich domácností.

V bytových domoch postavených hromadnými formami vstavby býva viac ako 50% občanov SR. Sociálna skladba vlastníkov bytov dnes nevytvára dobrých predpokladov pre zvládnutie náročnejších opráv. Špecifickú pozornosť si vyžaduje bývanie Rômov.

Na Slovensku pretrvávajú predovšetkým v stredných a veľkých mestách nedostatok bytov, ktorých z hľadiska TUR regiónov patrí k negatívnym javom (spomaľuje mobilitu obyvateľstva a zhoršuje podmienky zamestnanosti obyvateľov). S nedostatkom bytov súvisia aj bytok bytového fondu spoločne s chýbaním bytov, ich zlučovaním alebo zmenou na nebytové (napr. komerčné) priestory, a veľký počet neobývaných bytov.

Odhadovaný počet prázdných neobývaných bytov dosahuje 5% až 9%. Potreba bytov na Slovensku pritom dosahuje 180-300 tisíc bytov, pričom osobitne dôležité je zabezpečenie bývania pre sociálne slabé skupiny obyvateľov a pre skupiny so špeciálnymi potrebami (napr. pre telesne postihnutých). S nedostatkom bytov súvisia aj pokles prírastku populácie a pokles uzatváraných manželstiev.

Pomerne mladý bytový fond (v priemere 36 rokov) z obdobia rokov 1946-1996 zaberá až 83% (priemer v Európe dosahuje okolo 70%). Z hľadiska vybavenosti je jeho kvalita pomerne vysoká. Viac ako 75% bytov má stredné kárenie a viac ako polovicu z nich pripojili na štátnu plynovú sieť. Takmer 90% bytového fondu má kápelňu alebo sprchu. Oproti iným krajinám je u nás v priemere menší počet bytových jednotiek na počet obyvateľov oproti vyspelejším krajinám. Zároveň máme väčší podiel bytov s menšou podlahovou plochou ako je priemer v iných európskych krajinách.

Doposiaľ sa nezvýhodňuje bývanie na vidieku (vzťah ku kapitole č. 31 Agendy 21), najmä v ekonomicky slabších alebo zaostalých regiónoch, čo bráni migrácii obyvateľstva na vidiek (vzťah ku kapitole č. 14 Agendy 21) alebo aspoň spomaleniu ich odchodu do miest.

Obývanosť existujúceho bytového fondu na vidieku tvorí pritom kľúčový predpoklad pre zabezpečenie TUR vidieckych súdiel (vytvára dostatočný sociálny kapitál pre udržbu, obnovu

a zhodnocovanie sÁdiel).

www.environet.sk Strana 19 z 39

NÁirodnÁi stratÁ©gia TUR - I. Áasť

2.2.5.1.ÁšzemnÁ½ rozvoj, ÁºzemnÁ© plÁinovanie a stavebnÁ½ poriadok - regulÁicia Áinnosť

Áloveka v krajine

V roku 2000 NÁirodnÁi rada SR po prvÁ½ raz uzÁikonila definÁciu

ÁºzemnÁ©ho rozvoja ako

“rozvoja, ktorÁ½ trvalo udrÁateľnÁ½m spÁ´sobom uspokojuje zÁikladnÁ©

ÁivotnÁ© potreby ľudÁ

v krajine, priÁom nezniÁuje jej diverzitu, zabezpeÁuje optimÁilne priestorovÁ©

usporiadanie a

funkÁnÁ© vyuÁávanie Áºzemia, environmentÁilnu bezpeÁnosť a odolnosť

stavieb a zariadenÁ,

tvorbu a zachovanie ÁºzemnÁ©ho systÁ©mu ekologickej stability, ÁetnÁ©

vyuÁávanie prÁrodnÁ½ch

zdrojov, ochranu prÁrodnÁ©ho a kultÁºrneho dedičstva”.

ÁšzemnÁ© plÁinovanie sa stalo zÁikladnÁ½m nÁistrojom ÁtÁitnej

environmentÁilnej politiky,

ktorÁ½ “sÁostavne a komplexne rieši priestorovÁ© usporiadanie a funkÁnÁ©

vyuÁávanie Áºzemia,

urÁuje jeho zÁisady, navrhuje vecnÁº a ÁasovÁº koordinÁiciu Áinnosť

ovplyvňujÁºcich ÁivotnÁ©

prostredie, ekologickeÁº stabilitu, kultÁºrne hodnoty Áºzemia, ÁºzemnÁ½ rozvoj

a tvorbu krajiny

v sÁºlade s princÁpmi TUR”. KÁ½m regionÁilne plÁinovanie sa zameriava na

rozvoj

ekonomickÁ½ch a sociÁilnych zdrojov (dopyt so snahou prekonať limity),

ÁºzemnÁ©

(priestorovÁ©) plÁinovanie vymedzuje environmentÁilne optimÁilne fyzickÁ©

rozmiestnenie

objektov a Áinnosť v krajine (ponuka vyplÁ½vajÁºca z Áºnosnosti Áºzemia a s

urÁenÁm limitov) -

“vytvÁira predpoklady pre trvalÁ½ sÁºlad vÁetkÁ½ch Áinnosť v krajine s

osobitnÁ½m zreteľom na

starostlivosť o ÁivotnÁ© prostredie, dosiahnutie ekologickej rovnovÁihy a

zabezpeÁenie TUR, na

ÁetnÁ© vyuÁávanie prÁrodnÁ½ch zdrojov a na zachovanie hodnÁ´t prÁ-

rodnÁ©ho a kultÁºrneho

dedičstva”.

ModernÁ© ÁºzemnÁ© plÁinovanie by malo vychÁidzať z integrÁicie poznatkov

viacerÁ½ch

vednÁ½ch disciplÁn (filozofia, sociolÁºgia, histÁºria, archeolÁºgia, etnografia,

environmentolÁºgia,

architektonickÁi a urbanistickÁi tvorba, ekolÁºgia a inÁ© prÁrodovednÁ©

disciplÁny). Do procesu

ÁºzemnÁ©ho plÁinovania by mali byť zapojenÁ© zainteresovanÁ© obÁianske

zduÁenia a

mimovlÁidne organizÁicie (vzťah ku kapitole Á. 27 Agendy 21). Okrem

ÁºzemnÁ©ho plÁinovania

sa na miestnej Áºrovni vyÁáva aj metodika kultÁºrnej, historickej a spoločenskej

topografie

(KHST). Hlavným cieľom jej interdisciplinárneho prístupu je obnoviť a zachovať vzťahom harmóniu človeka a prostredia, ktoré súčasne užíva a spravuje. Určujúcou myšlienkou je predpoklad uznania historickosti životného prostredia a nevyhnutnosti obnovy prirodzenej kontinuity vývoja na základe rešpektovania hodnôt a určitých vlastností prostredia. KHST identifikuje potenciál prirodzenej angažovanosti človeka k okoliu prostrediu. Pri spracovaní územno-plánovacej dokumentácie navrhuje postupovať v logických krokoch v súlade so zásadami TUR - t.j. realizovať analýzy (so zameraním na zdroje, javy a potenciály v riešenom území), vyhodnotiť ich a stanoviť kritériá, limity a rozvojové potenciály, určiť priority, definovať nástroje na realizáciu, vypracovať sektorové a územné stratégie, vytvoriť a zaviesť systém právnych predpisov, kontroly, vyhodnocovania a zabezpečovania TUR v území. Aby sa zabezpečilo optimálne využívanie pozemkov, reálne finančné krytie obstarávania, spracovania a uplatňovania územnoplánovacej dokumentácie (vzťah ku kapitole č. 33 www.environet.sk Strana 20 z 39 Národná stratégia TUR - I. časť Agendy 21), ktorá by mala byť výsledkom priamej konfrontácie požiadaviek všetkých zainteresovaných subjektov (architektov, ekonómov, sociológov, environmentalistov, investorov a predovšetkým občanov) s reálnymi podmienkami území. V nich zároveň často ostávajú dlhodobé neriešené vlastné vzťahy k pôde. Katastrálne úrady sú v súčasnosti (až na niektoré výnimky) procedurálne a personálne neschopné plniť svoju úlohu v pozemkovej a vlastncko-právnej politike. Oživenie bytovej výstavby, obnovy kultúrnych pamiatok a budovanie občianskej vybavenosti značne závisia od zatriaktívnenia tohto sektoru pre súkromných investorov za primeranej motivačnej a stimulačnej podpory zo strany štátu a samosprávy (vzťah ku kapitole č. 28 Agendy 21). To platí rovnako pre finančné inštitúcie, ako aj stavebné a investorské firmy. Tieto subjekty sa riadia predovšetkým podnikateľskými zájmami. Preto sa táto výstavba a obnova musí stať ziskovou podnikateľskou činnosťou so stabilnými podmienkami. Pre vytvorenie dobrých vzťahov a motivujúceho prostredia je dôležitá prosperita vlastníkov (primeranosť, dostatočnosť v životnej úrovni),

ako aj hospodársky rozvoj, prosperita a stabilita miest a obcí. Predpokladom odstránenia negatívnych vplyvov výstavby a chýb oblastného (regionálneho) plánovania z minulosti a zabezpečenia environmentálne vhodnej a bezpečnej výstavby (obnovy) v budúcnosti je ďalšie uplatnenie stavebného poriadku. Jeho vynucovanie zo strany orgánov životného prostredia sa utlmilo po roku 1996, keď zanikli okresné úrady životného prostredia a obvodné úrady životného prostredia. K zlepšeniu situácie a zavedeniu záchonnosti by malo prospieť opätovné osamostatnenie miestnej štátnej správy pre životné prostredie podľa návrhu, ktorým predložilo Ministerstvo životného prostredia SR na rokovanie vlády SR ešte v roku 2000.

Významná pozitívna úlohu máže v tomto smere zohrať od 1. júla 2001 v rámci Slovenskej inšpekcie životného prostredia ústredná inšpekcia územného plánovania a stavebného poriadku. V neposlednej miere by malo ísť o posilnenie dozoru zo strany samospráv a mimovládnych organizácií, ako aj verejnej kontroly. Odstránenie "čiernych" stavieb by sa malo stať samozrejmosťou.

2.2.6. Prekážky TUR súdiel

Existujúca súdelná štruktúra Slovenska a miera urbanizácie vytvárajú dobré predpoklady pre využitie územného potenciálu krajiny pre TUR SR. Vzhľadom k tomu, že súdlo (vzťah ku kapitole č. 7 Agendy 21) je základnou jednotkou pre posudzovanie TUR (odvodene aj pre posudzovanie TUR komunity a regiónu) je racionálne hospodárenie s prírodnými, kultúrnymi a ekonomickými zdrojmi a ľudským potenciálom na miestnej úrovni kľúčom k zabezpečeniu TUR.

Medzi obmedzujúce faktory brzdiace TUR súdiel, bytovú výstavbu, efektívne využívanie stavebného fondu, dynamiku stavebnej činnosti a záujmy ochrany prírody a krajiny, ako aj pamiatkového fondu SR, patria:

- územné plánovania nedostatočne zohľadnené s princípmi a kritériami TUR,

www.environet.sk Strana 21 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

- porušovanie stavebného poriadku a oslabenie vynucovania záchonnosti v územnom plánovaní a stavebnom poriadku ako hlavných nástrojov štátnej environmentálnej politiky

a zabezpečenia TUR v krajine,

- nedoriešené majetkovo-právne vzťahy k nehnuteľnostiam,
- zdĺhavé procesy majetkovo-právneho vysporiadania dedičstiev a prevodov vlastníctva nehnuteľností,
- zdĺhavá činnosť niektorých katastrálnych úradov a stavebných úradov po zrušení samostatnosti ich miestnych orgánov štátnej správy ,
- neprehľadný systém evidencie disponibilného bytového a pamiatkového fondu, hodnota kultúrneho dedičstva a prírodného dedičstva v krajine, ako aj pozemkového fondu, sťažujúci rozhodovací proces,
- nevhodné prerozdelenie verejných zdrojov a dani medzi štátom a samosprávou (vzťah ku kapitole č. 28 Agendy 21),
- nevyjasnené otázky realizácie a udržateľnej vlastníckej štruktúry technickej infraštruktúry, najmä zodpovednosti za budovanie, vlastníctvo a správu inžinierskych sietí,
- nedostatok zainvestovaných pozemkov a technickej infraštruktúry,
- regulácia cien nájomného a bytových služieb,
- právna úprava nájomného vzťahu znevýhodňujúca vlastníka nehnuteľnosti,
- nedoriešená pomoc sociálne odkázaným občanom a vlastníkom ohrozených kultúrnych pamiatok,
- chýbajúce prostriedky na obnovu a údržbu chýtrajúceho stavebného fondu, najmä pamiatkového fondu,
- nedostatočné presadzovanie verejného záujmu; chýbajúce porozumenie a vedomie udržateľných princípov obstarávania, financovania a údržby verejných a súkromných statkov,
- nerozvinuté formy komerčného úverovania bytovej výstavby, rozvojových aktivít, chýbajúci dlhodobý kapitál,
- chýbajúca integrovaná urbanistická, pamiatkárská a environmentálna prax a plánovanie (vzťah ku kapitole č. 8 Agendy 21).

Pre zabezpečenie TUR súdelných komunít je potrebné dosiahnuť najmä:

- do určitej miery sebestačnosť miestnych a územných finančných systémov (vzťah ku kapitole č. 33 Agendy 21), t.j. na jednej strane ich väčšiu participáciu na daniach a na druhej znižovanie miery dotácie,
- spravodlivosť, stabilitu pre dlhšie časové obdobie, efektívnosť podpory výkonnosti miestnej a regionálnej ekonomiky,
- prerozdelenie zdrojov v záujme súladu medzi potrebami a zdrojmi

miestnej a územnej

samosprávy (vzťah ku kapitole č. 28 Agendy 21),

- administratívnu nenáročnosť, prehľadnosť a jednoduchosť z hľadiska kontroly.

www.environet.sk Strana 22 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

2.3. Kultúrne dedičstvo, historické štruktúry krajiny a pamiatkový fond

2.3.1. Hodnota a potenciál kultúrneho dedičstva

Pod pojmom kultúrne dedičstvo, ktoré sa často mylne považuje za nadstavbu, rozumejme

sa nielen kultúrne pamiatky materiálnej povahy, ale aj duchovné hodnoty (svetonázorové,

náboženské, filozofické, etické, estetické, sociálne a iné tradície) a poznanie skutočnej

minulosti (dejín svojej obce, regiónu, národa a štátu). Práve duchovné hodnoty sú základom

predpokladom pevného, nedeformovaného kultúrneho vedomia jednotlivcov a z neho

plynúcего povedomia danej spoločnosti. Takto komplexne ponámané kultúrne dedičstvo

predstavuje mimoriadne bohatý potenciál, ktorý je prátomný a veľmi silno päsobá na každom

stupni reťazca budovania identity (osobnej, občianskej, národnej, ale aj európskej). Kultúrne

dedičstvo vo svojich výzvbách vytváira priestor pre aktivizáciu angažovanosti občanov v území

a záujmu o veci verejné, zvyšovanie atraktivity (bonity) prostredia pre bývanie, rekreáciu,

prácu a podnikanie, posilňovanie identity štátu a regiónu, podpory pocitu domova a poznania

prostredia.

2.3.2. Vzťahy kultúrneho dedičstva a prírodného dedičstva súčasne celosvetové trendy v ochrane kultúrneho dedičstva a prírodného dedičstva

jednoznačne smerujú k vzťahom približovaniu a koordinácii aktivít v rámci

environmentalistiky. Ochrana samotná bez zohľadňovania vzťahov s okolím a vzťahom dopadov zmien (čiže bez ochrany štruktúr) vedie v konečnom dôsledku k

jeho izolácii a

následne k paradoxnému postaveniu na báze kontrastu, alebo k postupnému zániku objektu.

Jednoznačným potvrdením potreby trendov komplexného ponámania tejto problematiky je

ochrana kultúrnej krajiny, ktorá integruje ochranu prvkov kultúrneho dedičstva (vrátane

prejavov tradičnej duchovnej kultúry) s ochranou okolitého prírodného prostredia do

nedeliteľného a vzťahomne sa obohacujúceho a previazaného celku. Integrovaný prístup

k ochrane a vhodnému využitiu kultúrneho dedičstva a prírodného dedičstva, ako aj zachovávaním častí kultúrnej krajiny, by sa mal stať samozrejmosťou pri zabezpečovaní TUR.

2.3.3. Kontinuita vývoja historického prostredia, zavádzanie nových materiálov a technológií

Až do začiatku dvadsiateho storočia sa na našom území vo výstavbe a hospodárení so zdrojmi v krajine uplatňoval princíp kultúrnej kontinuity a environmentálnej logiky.

Obyvatelia slovenského vidieka ešte v tomto období využívali prírodnú a kultúrnu krajinu

trvalo udržateľným spôsobom, ktorým zabezpečil ich rodinám stále skromnú existenciu, avšak

krajina bola naďalej schopná obdobným spôsobom užiť i nasledujúce generácie. Skromnosti

v spotrebe a namáhavému spôsobu života zodpovedala aj skutočnosť, že najvyššou hodnotou

v hierarchii oceňovaných ľudských vlastností bola práca a pracovitosť.

Poľnohospodárska

páda bola základnou existenčnou istotou pre všetky spoločenské vrstvy, jej vlastníctvo bolo

hlavným kritériom umiestnenia jedinca v sociálnej hierarchii (vzťah ku kapitole č. 14

Agendy 21). To platilo až do 50-tych rokov. Popretím tradičných kultúrnych a etických

www.environet.sk Strana 23 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

hodnot a zmenou užívateľských vzťahov k peňaziam vznikala nová hierarchia hodnôt.

Pre hodnotový systém tradičnej stavebnej kultúry bol príznačným fenoménom kvality, funkčnosti,

skromnosti v nárokoch a fenoménom výskúšaných, overených kultúrnych vzorov, ktoré vznikli

v procese dlhodobého vývoja. V súčasnej individuálnej bytovej výstavbe sa presadil

normatívny systém, založený na kritériách kvantity, množnosti a vonkajšej reprezentácie

blahobytu. Jedným z manifestačných znakov doby konzumu a blahobytu sa stala výstavba

nákladných a energeticky náročných rodinných domov. Likvidácia sčisto-kromno-vlastníckych

vzťahov odstránila motiváciu vidiečana investovať svoj finančný kapitál a prácu do

gazdovstva a do peňazí (vzťah ku kapitole č. 33 Agendy 21). Páda prestala byť hodnotou,

ceny stavebných pozemkov boli veľmi nízke. Plytvalo sa s najcennejšími pozemkami,

zastavali sa viaceré pozemky s produktívnymi username, pri výstavbe domov nebolo potrebné

vlastniť veľký finančný kapitál.

Novým fenoménom sa stáva syndróm uzavretého obydľia – sčkromia. Zatiaľ čo pŕvodnŕi architektonickŕi a urbanistickŕi tvorba sa snaŕila o vzŕijomnŕo "komunikŕciu", zosŕladienie susediacich nehnuteľnostŕ s cieľom vytvŕirania harmonickŕch ŕtvrtŕ a celkov, v sŕčasnosti je badať atomizŕciu jednotlivŕch sŕkromnŕch obydlŕ. Vonkajšŕmi znakmi takŕhoto sprŕivania je nerešpektovanie charakteru okolitej zŕstavby, farebnosti a členenia fasŕid, uzatvŕiranie sa pred svetom (stavba nepriehľadnŕch plotov a pod.) v mestskŕch a vidieckych ŕtvrtiach. Vnŕtornŕmi znakmi tohto javu mŕŕe byť tieŕ izolovanŕ sprŕivanie sa vlastnŕka v danej komunite, nenadvŕzovanie susedskŕch vzťahov (problematika vitality, komunikŕcie a spolupŕŕice susedskŕch zŕn a oblastŕ), minimŕilny zŕujem o veci verejnŕ. To istŕ mŕŕe platiť aj v obytnŕch domoch v ŕzemiach s vysokou hustotou obyvateľstva (najmŕx na sŕdliskŕich). Z hľadiska TUR v komunitŕch a sŕdlach sa jednŕi o vŕrazne negatŕvne trendy, pričom zatiaľ dochŕidza skŕr k ich prehľbovaniu ako k odstraňovaniu. Trhovŕ prostredie umožnilo import rŕznych stavebnŕch materiŕilov, technolŕgii a postupov. Mnohŕ importovanŕ architektonickŕ prvky a detaily sŕ vŕak v našom prostredŕ nepotrebnŕ a nevhodnŕ. Tradičnŕi ponuka stavebnŕch materiŕilov a technolŕgii sa začala vŕrazne meniť, čo spŕsobuje problŕmy najmŕx na miestnej ŕrovni pri zabezpečovanŕ estetickŕho vzhľadu mestskŕch ŕtvrtŕ či obcŕ (farebnosť a povrch fasŕid, plastovŕ oknŕi, strešnŕ vikiere, nadstavby a pod.), ale aj pri uplatňovanŕ domŕicich materiŕilov a technolŕgii. Aj napriek tomu, ŕe tradičnŕi ľudovŕi architektŕra a tradičnŕ stavebnŕ postupy sŕ pre nŕis dnes ŕŕasnŕm zdrojom poznania, ich pozitŕvne princŕpy sa len minimŕilne uplatňujŕ v sŕčasnej architektonickej tvorbe. Vŕchodiskom by malo byť zvlŕidnutie harmonickŕho, integrovanŕho a TUR sŕdiel (vzťah ku kapitole č. 7 Agendy 21).

2.3.4. Pamiatkovŕ fond, jeho stav, obnova a vyuŕtie Sŕčasnŕi ŕroveň poznania pamiatkovŕho fondu vychŕidza z evidencie (Sŕpisu pamiatok) na zŕklade poznatkov z 50-tych až začiatku 60-tych rokov dvadsiateho storočia. Zmeny v prŕstupe k ochrane (od solitŕrov ku ŕruktŕram) a v klasifikovanŕ hodnŕt, ako aj sŕčasnŕ stav

www.environet.sk Strana 24 z 39

Nŕrodnŕi stratŕgia TUR – I. časť

pamiatok poukazujŕ na potrebu celkovej reidentifikŕcie z hľadiska

potenciálnej ochrany a využitia v budúcnosti. Evidenčný stav a hodnotenie pamiatok uvádzajú tabuľky č. 1 až 4.

Z celkového počtu 12 455 nehnuteľných kultúrnych pamiatok bolo začiatkom roku

1999 narušených 2 501 (20%) a v dezolátnom stave 688 (5,5%). V dobrom stave sa

nachádza 3 941 (31,6%) a vo vyhovujúcom stave 4 457 (35,7%) kultúrnych pamiatok.

Zvyšných 868 kultúrnych pamiatok (6,9%) je "v obnove". Časť pamiatkového fondu v tomto

štádiu pretrvala ešte z osemdesiatych rokov pre nesolventnosť alebo postoj vlastníkov, pričom

mnohých z týchto objektov sú tiež vo veľmi zlom technickom stave.

Tab.č. 1 - Štruktúra pamiatkového fondu - stav a vývoj

ROK 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999

POČET PAMIATKOVÝCH
OBJEKTOV A PREDMETOV

37 278 37 540 37 599 37 774 41 337 40 751 41 532

Z TOHO HNUTEĽNÉ% 25 808 25 808 25 808 25 808 29 529 28 359 29 077

Z TOHO NEHNUTEĽNÉ% 11 570 11 732 11 791 11 966 12 078 12 392 12 455

ZRUŠENÁ OCHRANA 40 27 13 12 37 55 -

POČET PAMIATKOVO
CHRÁNENÝCH ÁŠZEMÍ

81 86 98 100 109 115 116

Z TOHO PAMIATKOVÁ
REZERVÁCIE

27 27 27 28 28 28 28

PAMIATKOVÉ ZÁ"NY 54 59 71 72 81 87 88

OCHRANNÁ PÁŠMA 112/435

Tab.č. 2 - Nehnuteľné kultúrne pamiatky - vlastnácka štruktúra

VLASTNÁCTVO
PAMIATKOVÝCH
OBJEKTOV

1988 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999

ŠTÁT 3 777 3 626 3 491 2 663 2 631 2 625 2 064 1 995

SAMOSPRÁVA 2 100 2 100 2 100 2 793 2 814 2 858 3 084 3 093

CIRKEV 2 097 2 590 2 664 2 705 2 716 2 730 2 827 2 830

FYZICKÉ OSOBY 2 520 2 931 3 029 3 084 3 120 3 167 3 523 3 593

PRÁVNICKÉ OSOBY 0 323 448 546 685 698 894 944

SPOLU 10 494 11 570 11 732 11 791 11 966 12 078 12 392 12 455

Tab.č. 3 - Nehnuteľné kultúrne pamiatky - stavebno-technický stav

STAVEBNO-TECHNICKÝ 1988 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999

www.environet.sk Strana 25 z 39

Národná stratégia TUR - I. časť

STAV PAMIATKOVÝCH
OBJEKTOV

DOBRÁ 3 592 3 830 3 954 3 875 3 708 3 867 3 941 3 941

VYHOVUJÚCI 3 480 3 881 3 904 3 981 4 253 4 182 4 275 4 457

NARUŠENÁ 2 195 2 295 2 306 2 372 2 410 2 435 2 588 2 501

DEZOLÁTNÝ 808 761 760 698 697 698 686 688

V OBNOVE 419 803 808 865 898 896 902 868

SPOLU 10 494 11 570 11 732 11 791 11 966 12 078 12 392 12 455

Analýzou súčasnej a delnej štruktúry územia a porovnaním so štruktúrou chránenou

Zákonom SNR č.27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti (t.j. s nehnuteľnosťami kultúrnymi pamiatkami evidovanými v Áštriednom zozname kultúrnych pamiatok a s pamiatkovo chránenými Ázemiami) máme konštatovať, že Ázemná ochrana pamiatok je štruktúrovaná nasledovne :

Tab.č. 4 - Pamiatkovo chránená Ázia a kultúrne pamiatky vo vzťahu k sädľam

DRUH ÁSZEMIA/OBJEKTU POČET SÄDIEL S
CHRÁNENÝM ÁSZEMOM
A OBJEKTOM
Z TOHO SÄDLA V ÁSZEMO
SVETOVÄHO
KULTŠRNEHO DEDIČSTVA

PAMIATKOVÄ REZERVÄCIE 28 4

PAMIATKOVÄ ZÄNY 88 1

NÄRODNÄ KULTŠRNE PAMIATKY (OKREM PR A PZ) 90 2

KULTŠRNE PAMIATKY (OKREM NKP, PR A PZ) 1 573 7

SPOLU 1 779 14

PR – pamiatkovÄ rezervÄcia, PZ – pamiatkovÄ zÄna, NKP –

nÄirodnÄ kultúrna pamiatka

HistorickÄ štruktúry sÄ v sÄčasnosti obsiahnutÄ takmer v každej obci z celkovÄho počtu

2898 obcÄ. PamiatkovÄ rezervÄcie a pamiatkovÄ zÄny predstavujú z historickej sÄdelnej

štruktúry cca 4% ucelenÄch chránenÄch ÁzemÄ. Počet sÄdiel s pamiatkovo chráneným Ázemom

alebo objektom je 1779. Vyše 20 z 28 pamiatkovÄch rezervÄciÄ však bolo vyhlÄsenÄch len

uzneseniami vlÄidy SR, teda nie všeobecne zÄivÄznými prÄivnými predpismi, pričom vyhlÄsienie

prvÄch mestskÄch pamiatkovÄch rezervÄciÄ (naprÄklad Bardejov, Kežmarok, Kremnica,

Levoča, Prešov, SpišskÄ Kapitula) v roku 1950 unitÄirnom vlÄidou v Prahe ostalo prÄivne

nepotvrdenÄ a možno ho spochybníť. Viac ako 60% obcÄ má na svojich Ázemiach zákonom

chránenÄ nehnuteľnosti s kultúro-historickými hodnotami, ktorÄ predstavujú vÄber 9453

nehnuteľných kultúrnych pamiatok (tvoria buď stavebnÄ solitÄry alebo sÄbory pamiatok v

celkovom počte 12490 pamiatkovÄch objektov).

www.environet.sk Strana 26 z 39

NÄirodnÄ stratÄgia TUR – I. časť

Osobitnou časťou kultúrneho dedičstva je 14 sÄdiel s ich okolÄm, ktorÄ sa nachÄdzajú v

ÁzemÄ 4 lokalÄt zapÄsanÄch v Zozname svetovÄho dedičstva

(BanskÄ Štiavnica a technickÄ

pamiatky jej okolia, VikolÄnec, SpišskÄ hrad s okolitými pamiatkami, historickÄ jadro

Bardejova). Tieto reprezentujú symbiÄzu kultúrnych a prÄirodnÄch hodnÄt Ázemia.

Z medzinárodných skúseností je známe, že viacsektorovo a viacrezortne združené

prostriedky do oblasti zhodnocovania a ochrany stavebného fondu, budovania technickej infraštruktúry a starostlivosti o krajinu vytvárajú ďalšie zdroje, podporujú rozvoj a atraktivitu regiónov a obcí a riešia základné sociálne otázky ako sú: bývanie, zamestnanosť, rozvoj služieb, obchodu, malého a stredného podnikania a cestovného ruchu, skvalitňovanie

súdelných štruktúr (vzťah ku kapitole č. 30 Agendy 21). Na Slovensku však chýba

prierezová koordinačná činnosť (orgán), ktorá by zabezpečoval uvedené prepojenia a výzby, i

keď viaceré rezorty sa dnes venujú činnostiam, ktoré priamo alebo nepriamo podporujú

ochranu a využitie kultúrneho dedičstva, napríklad:

- MP SR – agropodnikatelia, rozvoj vidieka (vzťah ku kapitole č. 14 Agendy 21),

- MK SR – evidencia a ochrana kultúrnych pamiatok, odborná potenciál (Pamiatková

- Ástav), kontrola (Pamiatková inšpekcia), doplnková podpora vlastných kultúrnych

pamiatok,

- MŽP SR – environmentalistika, územné plánovanie a stavebný poriadok, odborná

- potenciál (Slovenská agentúra životného prostredia a Štátna ochrana prírody SR),

environmentálna výchova,

- MH SR – malé a stredné podnikanie, cestovný ruch,

- MPSVR SR – monitorovanie zamestnanosti, podpora v nezamestnanosti, rekvalifikácia,

verejnoprospešné práce,

- MŠ SR – tvorba a schvaľovanie učebných osnov, podpora rastu kultúrneho vedomia,

- MVR SR – bývanie a podpora projektov regionálneho rozvoja,

- MV SR – doplnková podpora vlastných kultúrnych pamiatok.

2.3.5. Pamiatková starostlivosť a ochrana historického prostredia

Za účelom ochrany historických štruktúr krajiny a pamiatok všeobecne sa v SR

vyprofiloval systém pamiatkovej starostlivosti, ktorá sa zameriava cielene na zachovanie

hmotnej podstaty a prezentáciu kultúrnych pamiatok. Tento prístup je zvislý

predovšetkým na ekonomickom potenciáli štátu, obcí a vlastných pamiatok. Povinnosti

všetkých vlastníkov kultúrnych pamiatok o ich dobrý stavebno-technický stav a primerané

využitie a prezentáciu vyplývajú zo zákona SNR č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej

starostlivosti. Zákon fakultatívne stanovuje časť štátu na kompenzáciu zvýšených nákladov

spojených s vlastným a správnou kultúrne pamiatky, čo sa však realizuje len vo veľmi malom rozsahu (aj v porovnaní s okolitými štátmi). Zákon o štátnej pamiatkovej starostlivosti bol v čase svojho schválenia prínosom. Najväčší objem investícií do obnovy pamiatok (až 1 miliarda Kčs ročne) bol realizovaný v 80-
www.environet.sk Strana 27 z 39
Národná stratégia TUR - I. časť tých rokov použitím úplne odlišného metodického prístupu a v iných spoločenskopolitických podmienkach, ktoré boli od koncepcie TUR značne vzdialené. Viaceré kultúrne pamiatky však boli zachránené; niektoré schránili. Začalo sa s komplexnou obnovou viacerých mestských pamiatkových rezervácií, ktorých stav historických jadier bol často viac než žalostný a miestami pretrváva dodnes. Z hľadiska trvalej udržateľnosti má perspektívu len zabezpečenie priebežnej údržby pamiatkového fondu so sústredením sa na zachovanie jeho predmetu ochrany a na starostlivosť o celú historickú prostredie, osobitne krajinné prvky, ktoré ho vytvárajú. Nevylučujú sa ani záchranné akcie v prípadoch, ak hrozí zánik kultúrnych hodnôt. Zároveň štát musí preventívne dbať o eliminovanie nežiadúcich tendencií zo strany vlastníkov nehnuteľností, ktoré smerujú k ohrozeniu až k zničeniu hodnôt kultúrnych pamiatok. Súvislosť medzi environmentalistikou a ochranou kultúrneho dedičstva zväznila už ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb., podľa ktorej "každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo", pričom "nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohroziť ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky". Významným krokom k vytvoreniu systémových podmienok na ochranu nehnuteľných kultúrnych pamiatok i celých ich súborov bolo prijatie zákona č.237/2000 Z.z., ktorým sa výrazne zmenil a doplnil zákon o územnom plánovaní a stavebnom poriadku. Ministerstvo kultúry SR vypracovalo a predložilo na ďalšie ústavné konanie v roku 2001 dlho očakávaný návrh zákona o ochrane pamiatkového fondu, ktorým prináša viaceré pozitívne prístupy z hľadiska trvalo udržateľného rozvoja a environmentalistiky. Vzniká tak významný symbióza dvoch rezortov (MŽP SR a MK SR) smerujúca k vytvoreniu vhodných právnych podmienok pre ochranu pamiatkového fondu a starostlivosti o krajinu. V

zmysle nového

návruhu zikon by sa mala posilniť aj úloha dnešného Pamiatkového

ústavu. Predpokladá sa

ustanovenie Pamiatkového úradu a regionálnych pamiatkových úradov

so širšími prívomocami. Ráta sa s väčšou zaangažovanosťou mimovládnych organizácií a s rastom

záujmu obcí na ochrane pamiatkového fondu a jeho využití v prospech TUR

cestovního ruchu.

Pozitívnu úlohu v ochrane a zachovaní pamiatkového fondu môžu zohrať

Slovenská komora architektov a Slovenská komora stavebných inžinierov.

Väčšiu pozornosť si vyžiada plnenie záväzkov SR vyplývajúcich z

medzinárodných dohovorov, osobitne z Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prí-

rodného dedičstva. Medzi nimi sa zrejme stalo uznesenie vlády SR z 2. mája 2001 č. 384 k

správne medzirezortnej komisii pre zachranu lokalít zapísaných v Zozname

svetového kultúrneho dedičstva. Činnosť tejto komisii, ktorú nahradila pred niekoľkými rokmi

Slovenský výbor na ochranu svetového dedičstva v gescii MŽP SR, by sa mala podľa neho

výrazne zaktivizovať a zamerať na praktickú starostlivosť o pamiatkový fond - vyhlásiť a

potenciálne svetové kultúrne dedičstvo na území SR. I v tomto prípade sa prejavila sčinnosť

MK SR a MŽP SR,

ale aj ostatných rezortov a zainteresovaných miest. Predpokladá sa aj

uzákonenie osobitnej ochrany svetového kultúrneho dedičstva v SR.

www.vironet.sk Strana 28 z 39

Národná stratégia TUR - I. časť

2.3.6. Tradičné zručnosti ako nástroj obnovy kultúrnych pamiatok a

historických štruktúr krajiny

Jedným z dôležitých nástrojov obnovy kultúrnych pamiatok sú tzv.

tradičné zručnosti a remeslá. Tieto je možné v závislosti rozdeliť do troch hlavných kategórií:

- obnova, výroba a oprava hnutelných vecí a predmetov,
- obnova, údržba, výstavba a oprava nehnuteľných vecí a budov,
- starostlivosť, údržba, tvorba a hospodárenie v krajine.

Tradičné zručnosti a remeslá zohrávajú významnú úlohu v oblasti

zamestnanosti a pri vytváraní trvalo udržateľných pracovných miest aj zaostalejších

regiónov. Ide o rôznorodé, originálne, avšak v súčasnosti menej vyhľadávané. V regiónoch s

vysokou nezamestnanosťou sa tieto zručnosti dnes neuplatňujú hlavne z dôvodu hospodárskej recesie -

v týchto regiónoch

sa však často nachádzajú cenné a významné prvky pamiatkového

fondy (napr. Spiš, Gemer), kde využitie takýchto zručností je žiadajúce. Pretrvávajúci problém najmä kvalifikovaného remeselníka pre práce na údržbe a obnove kultúrnych pamiatok, preto sa pristupuje k alternatívnym technologickým riešeniam, ktoré nie sú vždy z pamiatkového hľadiska vhodné.

Remeselné školstvo zaniklo u nás súčasne s likvidáciou individuálnych živností v 50-tych rokoch. Študentské odbory a profesie ponúkané v súčasnom vyučovacom procese ho nedokázali nahradiť. Operatívna potreba jeho zavedenia bude narastať so zväčšujúcimi sa požiadavkami na profesie v oblasti údržby a opráv bytového, stavebného a pamiatkového fondu.

2.3.7. Financovanie starostlivosti o kultúrne dedičstvo

Zdroje financovania starostlivosti o kultúrne dedičstvo sa podľa svojho pôvodu delia

na tri hlavné skupiny:

- základné zdroje – sú prioritným a hlavným zdrojom financovania vlastnými – cez štátny

rozpočet, obecný rozpočet (vzťah ku kapitole č. 28 Agendy 21), okrem

nosy z prevádzky a prenájmu objektov alebo z tvorby rezervných fondov opráv,

- doplnkové (podporné) zdroje – priame podporné zdroje (dotácie, granty, príspevky a príspevky) a nepriame podporné zdroje (ľavy z dani, preberanie úloh štátom alebo napr.

refinancovanie rokov z bankových príspevkov štátom),

- doplnkové (ostatné) zdroje – zdroje z lotérií, zbierok, nadácii, občianskych združení,

nefinančná materiálna pomoc, dobrovoľná pomoc a podobne.

Doplnkové financovanie kultúrnych pamiatok a historických štruktúr krajiny je

zabezpečované predovšetkým z dvoch verejných zdrojov – zo štátneho fondu kultúry Pro

Slovakia v rámci komisie pamiatkovej starostlivosti a cez okresné rady z kapitoly krajských

rádov. Od začiatku 90-tych rokov podpora z týchto fondov vykazuje trvalý pokles

finančných prostriedkov, čo poukazuje na nedostatočnú úroveň podpory zo strany štátu a

verejných financií. Keď v roku 1994 bol príspevok pre štátny fond kultúry Pro Slovakia na

obnovu kultúrnych pamiatok 20,75 mil. Sk, v roku 1998 to bolo už len 10,03 mil. Sk. Viacšie

www.environet.sk Strana 29 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

dotácie najmä na TUR súdiel a ochranu historických štruktúr krajiny boli poskytnuté zo

Štáitneho fondu životnāho prostredia.

Najvāčšā podiel na financovanā a prāicach na obnove historickāch centier slovenskāch

miest majā v priebehu 90-tych rokov ich samosprāivy (vzťah ku kapitole č. 28 Agendy 21),

a to aj napriek nepriaznivej finančnej situācii (vzťah ku kapitole č. 33 Agendy 21).

V roku 1997 bol MK SR zostavenā Nārodnā program obnovy a oživenia kultārných

pamiatok, ktorā mal riešiť kritickā situāciu v oblasti financovania a nevyhovujāceho

stavebno-technickāho stavu pamiatok a mal byť vāchodiskom pre rozhodovanie o potrebe

vyčleňovania finančnej podpory zo štáitneho rozpočtu (vzťah ku kapitole č. 33 Agendy 21)

Tzv. pamiatkovā zadĺženosť vyjadril v objeme cca 200 miliārd Sk. To sa stalo nedosiahnutelnām a nereālnym cieľom pre investovanie a podporu zo strany štāitu a program

sa nerealizoval. Naopak Program obnovy dediny v pāsobnosti MŽP SR, ktorā vznikol

začiatkom devāťdesiatych rokov a intenzāvnejšie sa rozvinul až v roku 1998, priniesol

konkrātne vāsledky aj pri relatāvne malāch objemoch prerozdeľovanāch prostriedkov

v objeme rāidovo 10 miliānov Sk ročne., požiadavky obcā však predstavovali sumu do 500

miliānov Sk, no priemernāi vāška grantu sa pohybovala do 50 000 Sk.

Program spočāval v

prāici s miestnym obyvateľstvom, spracovanā ĀšPD, projektov obnovy obcā, drobnāch

realizāciāich skrāišľovania obcā a rāznych osvetovāch a propagačnāch aktivāiach. Zāujem

o realizāciu takāchto projektov prejavilo okolo 720 obecnāch Āradov a 30 mikroregiānov.

Aktāvne sa na realizācii Programu spolupodieľala Slovenskā agentāra životnāho prostredia a

Agentāra pre rozvoj vidieka. Program preukāzil svoju životaschopnosť pri revitalizācii

historickāch a sociālnych štruktār krajiny. Rovnako Āspešnou aktivitou (zastrešenou nadāciou

Ekopolis a neziskovou organizāciou A-projekt) bol program Peknāi obec, prostrednāctvom

ktorā boli prerozdeľovanā granty vo vāške do 30 000 Sk pre podporu aktivizmu na miestnej

ārovni s cieľom skrāišľovania verejnāch priestranstiev. Od roku 1998 zāskalo podporu

niekolko sto obcā a ďalšāch žiadateľov. Vāznamnām zdrojom prostriedkov pre oblasť

podpory udržateľnāho rozvoja sādiel a ich historickāch štruktār by sa mali stať od roku 2000

prostriedky Eurāpskej Ānie prostrednāctvom programov CBC, SAPARD, PHARE a ISPA.

2.4. Kultúra a jej rozvoj

2.4.1. Āšroveň kultúry a podmienky jej tvorby

Jedným z hlavných kritérií, podľa ktorých sa tradične posudzuje vyspelosť jednotlivca, ale

aj skupín ľudí a národa, je ich kultúrna úroveň. Samotný pojem kultúra predstavuje veľmi

široký komplex vyšších postojov človeka (ľudí) k svojmu okoliu i k sebe navzájom,

zahrňujúci morálku, medziludské vzťahy, prístup k živej i neživej prírode, duchovno i

materiálne zachovávanie všetkých vytvorených hodnôt, rozvoj vzdelania, odborného aj

všeobecného poznania, pozitívnych tradícií, podporu tvorivých umeleckých aktivít a pod.

Kultúra nie je len vonkajším prejavom, ale v pravom zmysle slova vyjadrením, vnútorným

znakom kvality života jednotlivca, národnej i štátnej spoločnosti. Takto chápaná kultúra

človeka sa utvára najmä rodinnou výchovou, predškolskou prácou, školským vzdelávaním,

www.environet.sk Strana 30 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

mimoškolskými výchovnými aktivitami, priamym i nepriamym vplyvom bezprostredného

okolia na každého jednotlivca, osobitne nazeraním na všeľudské hodnoty "autoritami", ktoré

je ochotný akceptovať a pod. Ešte komplikovanejšie sa tvorí kultúra národa, štátu. Ide

vlastne o neustály, dlhodobý kontinuálny proces, ktorého počiatky siahajú do dávnej

minulosti a ktorá bude prebiehať aj v budúcnosti. Ak sa chce kultúra moderného národa a

demokratického štátu kvalitatívne rozvíjať, nemá ťže tento proces prebiehať bez poznania a

aktívneho reflektovania vlastného kultúrneho dedičstva.

Do zložitého systému kultúry patria viaceré zložky - výchova a vzdelávanie (formou

školského a mimoškolského vzdelávania), osvetová činnosť, umelecká kultúra, mediálna

kultúra, menšinová kultúra, ľudová kultúra, alternatívna kultúra.

Objekty a priestory, ktoré slúžia na kultúrne vyžitie občanov, umelecké artefakty, aktivity

profesionálnych kultúrnych inštitúcií a súborov, ale aj aktivity neprofesionálnej kultúrnej

záujmovej činnosti sú hodnoty charakterizujúce kultúrny rozmer života Slovákov a národnosť

živých na území nášho štátu.

Regenerácia a revitalizácia kultúrneho dedičstva, hľadanie nového využitia opustených

objektov, budovanie komunitných informačných a kultúrnych centier a podpora oživenia a

rastu sociálneho kapitálu súdiel je jedným z možných spôsobov oživenia

ekonomicky a sociálne slabších oblastí. Tieto javy so sebou prinášajú zvyšovanie sebadôvery, nachádzanie vlastnej identity, vytváranie prostredia domova a zodpovedného, proaktívneho správania sa v prostredí.

Vo všetkých typoch činností, ktorých človek vykonáva, nachádzame odraz jeho vlastnej osobnostnej kultúry, ako aj kultúry prostredia, ktorá sa prejavuje v kultúre práce a pracovného prostredia, medziľudských vzťahov, a kvality života v mimopracovnom čase a vo voľnom

čase. Generáciami modelovaného spôsobu života, ktorý sa reprodukoval na základe vzorov

v danej kultúre zaužívaných a odskúšaných, bol efektívny okrem iného aj práve preto, že

rešpektoval prírodné podmienky. Takto racionálny odkaz možno nájsť aj v hodnotách

dedinského (presnejšie roľníckeho) spôsobu života, ktorý bol typický pre väčšinu obyvateľov

Slovenska ešte koncom 40-tych rokov 20. storočia. Zo základných hodnôt sa ňo dŕležíť napr.

kladný vzťah k práci ako k základnej ľudskej hodnote, prejavy racionálnej spotreby, pozitívny

vzťah k prírodnému prostrediu (zem bola uctievaná ako životelka), hospodárnosť, šetrnosť,

sebestačnosť, schopnosť aktívne využívať voľný čas, tvorivosť a aktivita prejavovaná

v ľudovej zbave a v ľudovej umeleckej tvorivosti a iné. V druhej polovici 20. storočia sa

spôsob života na vidieku Slovenska zásadne zmenil smerom k upŕšaniu od tradičných

hodnôt.

Dŕležíťm faktorom nepriaznivo ovplyvňujúcim tvorbu kultúry a environmentalistiku v

sčasnosti je tiež minimálna verejná angažovanosť občanov, ktorá sa prejavuje ako syndróm

ŕnavy z desať rokov pretrvávajúcich sociálno-ekonomických a politických problémov.

Obyvatelia sa prioritne venujú predovšetkým uspokojovaniu základných potrieb, čo má ŕe byť

následkom nedostatku finančných prostriedkov, času a energie. Pritom veľmi naliehavá je

www.environet.sk Strana 31 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

potreba zvyšovania uvedomenia ľudí a spoločnosti v otázkach zodpovednosť jednotlivca

a spoločnosti za prírodné, sociálne a historické prostredie od ŕrovne lokálnej až po ŕroveň

globálnu (kapitola 36 Agendy 21). Základné podmienky existencie a tvorby kultúry určuje

ekonomická a politická systém (vzťah ku kapitole č. 33 Agendy 21).

2.4.2. Predpoklady kultúrneho rozvoja SR

Na Slovensku je v súčasnosti vyše 4800 objektov, v ktorých sa nachádzajú zariadenia

podporujúce kultúrny rozvoj (múzeá, galérie, knižnice, kultúrne domy, osvetové

zariadenia). Po roku 1948 sa postupne vybuďovala celoplošná sieť kultúrnych zariadení - len

v troch percentách obcí nie je žiadne kultúrne zariadenie. Rozdiely sa však ukazujú v úrovni a

počte funkčných objektov. Najmä v malých obciach sa kultúrne zariadenia využívajú

v súčasnosti na kultúru veľmi málo, existuje množstvo nefunkčných knižníc, kultúrnych

domov, pamätníkových izieb.

Odhadom asi jedna tretina z existujúcich kultúrnych domov a osvetových zariadení je

využívaná na aktivity neprofesionálnej kultúry, predovšetkým na prácu amatérskych krúžkov

a skupín. V roku 1998 pracovalo na Slovensku 4482 zväčša umeleckých kolektívov. Tento

stav je stále zhruba tretinový z obdobia pred rokom 1989, ale aj napriek tomu svedčí o vysokej

amatérskej aktivite obyvateľov Slovenska v oblasti kultúry.

Kľúčovými inštitúciami kultúrneho rozvoja SR sú Národné osvetové centrum a

organizácie spadajúce pod jeho gesciu. Celkovo možno konštatovať, že v súčasnosti realizujú

aktivity zamerané smerom odporúčaným AGENDOU 21. Po dobudovaní informačnej

databázy, ktorá sa na pôde Národného osvetového centra utvára a po obnovení prerušenej

činnosti v štruktúre oddelenia budú činnosti odporúčané AGENDOU 21 realizované ešte

komplexnejšie. AGENDA 21 upozorňuje na nevyhnutnosť prerozdelenia rozpočtových

zdrojov v prospech osvedy, prenesenie nákladov na miestne spoločenstvá, a na potrebu

žádať finančné zdroje aj od širokých darcov (vzťah ku kapitole č. 33 Agendy 21).

Reálne podmienky zabezpečenia kultúry a osvedy na regionálnej a najmä na miestnej

úrovni sú nedostatočné - je však pravdepodobné, že v súvislosti s realizáciou Koncepcie

podpory kultúry a Koncepcie modernizácie a decentralizácie verejnej správy v SR sa budú

postupne zlepšovať.

Veľmi dôležitým faktorom ovplyvňujúcim TUR vo vzťahu ku kultúre je kvalita

sprostredkovaných informácií a ich forma. V posledných desaťročiach nastal obrovský

nárast a popularita televízie a televíznych programov. Tá dnes ako najvplyvnejšie médium a

Šaritel' informácii vrazne ovplyvnuje nielen spoločenský život, ale poskytuje aj oddych a v mnohých prípadoch spôsobuje až zavislosť a každodennú konzumáciu času občanov. Na druhej strane televízia je zdrojom informácii a spravodajstva, čo je v čase informačnej spoločnosti veľmi dôležitý faktor spoločenskej orientácie a participácie. Otáznou zostáva však kvalita obsahu programov. Chýbajú informácie (ktoré by boli v súlade s TUR) osvetového vzdelávacieho, spravodajského, miestneho charakteru, ktoré by pozitívne ovplyvňovali tvorbu postojov a vedomia občanov, vrátane najmladšej populácie. Prezentácia náisila, negatívnych

www.vironet.sk Strana 32 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

udalostí a malomeštiackych javov zo života “spoločenskej smotanky” sú v rozpore s princípmi a kritériami TUR.

V roku 1998 bolo na Slovensku vydaných 13 denníkov s periodicitou šesť až sedem vydaní za týždeň a 6 denníkov s periodicitou vydania štyri až päť vydaní za týždeň; 104 týždenníkov a 270 titulov v nižšej periodicitе. Pre širokú verejnú sa vydávalo 450 titulov časopisov. V porovnaní s rokom 1983 nastal výrazný nárast v počte titulov novín, časopisov a v počte ich výtlačkov. Presná štatistika o tom, ako často a akým spôsobom je zastúpená problematika kultúrneho rozvoja, ochrany pamiatok a kultúrneho dedičstva a environmentalistiky v jednotlivých médiách sa neexistujú, avšak s najväčšou pravdepodobnosťou prevládajú skôr informácie regionálneho informačného charakteru nad informáciami analytického a osvetového charakteru. Na druhej strane kultúre bývajú venuje celú škálu časopisov sponzorovanú stavebnými firmami, inštitúciami, výrobcami a špecializovanými dodávateľmi (Dom a byt, Lania – pekné bývanie, Staviteľstvo, Interiér a pod.), čo výrazne prispieva k poznávaniu a zlepšovaniu kvality obytného prostredia. Viaceré periodiká sú prejavmi nekultúrnosti až dekadencie (produktom trhu) a nevedú k podpore TUR. Naopak osobitne environmentalistike sa venujú len 2 časopisy (Životné prostredie a Enviromagazín).

2.5. Vedomie ľuďa, výchova, vzdelávanie a osveta

2.5.1. Āšroveň ľudskeho vedomia a jeho zložiek

Všetky zložky ľudskeho vedomia (historické, kultúrne, sociálne, environmentálne

a prÁivne) priamo ovplyvňujÁº zmÁ½šľanie a konanie človeka (vrÁitane vzťahu k prostrediu).

Preto je Áºloha vÁ½chovy, osvety a vzdelÁivania klÁºčovÁi pre zabezpeenie TUR.

JednÁ½m z najvÁ½znamnejšÁch hybnÁ½ch momentov v novodobÁ½ch dejinÁich bol bezpochyby

ideÁil nÁirodnÁ©ho, resp. štÁitneho vlastenectva. Ovplyvňoval spoločenskÁ© dianie nielen

v minulosti, ale aj v sÁºčasnosti. HistorickÁ© vedomie človeka sa prirodzenÁ½m spÁ´sobom

formuje postupne – od poznania minulosti jeho rodiny, bydliska a regiÁ³nu, s ktorÁ½m sa

stotožňuje. Len na tejto bÁize vznikÁi ÁºprimnÁ© vlastenectvo, precÁtenÁ½ vzťah k nÁirodu a

prostrediu, ku ktorÁ©mu človek patrÁ a k štÁitu, v ktorom žije. PrvÁ½m rozhodujÁºcim činiteľom

pÁ´sobiacim na formovanie ľudskÁ©ho vedomia sÁº najmÁº rodičia, rodina, prÁbuznÁ a

vychovÁivatelja. SÁº to prevažne neškolenÁ ľudia, poznamenanÁ okrem vlastnÁ½ch životnÁ½ch

skÁºsenostÁ aj rozporuplnÁ½mi interpretÁiciami dejinnÁ½ch udalostÁ.

DruhÁ½m rozhodujÁºcim

initeľom je škola a v prvom rade učitel', ktorÁ½ by mal žiakov vzdelÁivať v intenciÁich

princÁpov a kritÁ©riÁ TUR.

Vedecko-populÁirna produkcia i umenie sÁº pravdepodobne najÁºinnejšie schopnÁ© formovať

ľudskÁ© vedomie. V zÁiujme TUR slovenskej nÁirodnej a štÁitnej spoločnosti sa však musia

vytvoriť čo najlepšie organizačnÁ©, komunikačnÁ©, ale aj materiÁilne a finančnÁ© podmienky

(vzťah ku kapitole . 33 Agendy 21) pre zlepšenie kooperÁicie medzi historicko-vedeckou,

www.environet.sk Strana 33 z 39

NÁirodnÁi stratÁ©gia TUR – I. asť

historicko-popularizanou a historicko-umeleckou sfÁ©rou, ich inštitÁºciami, ako aj

jednotlivÁ½mi predstaviteľmi.

Pre rozvoj cielene formovanÁ©ho, na vedeckÁ½ch zÁikladoch budovanÁ©ho a s využitÁm

popularizanÁ½ch metÁ³d podporovanÁ©ho historickÁ©ho povedomia je nevyhnutnÁi aj primeranÁi

inštitucionÁilna zÁikladňa. V prvom slede tÁºto zÁikladňu tvoria vedecko-vÁ½skumnÁ©

(akademickÁ©, archÁvne) a vedecko-pedagogickÁ© (univerzitnÁ©, vysokoškolskÁ©) ustanovizne

a pracoviskÁi, osobitne SAV a Matica slovenskÁi. Pri tÁ½chto inštitÁºciÁich pÁ´sobia aj viacerÁ©

spoločnosti, ktorÁ½ch aktivity podporujÁº TUR. KvantitatÁvne najsilnejšie sÁº po celom

Slovensku zastÁºpenÁ© rozličnÁ© školskÁ©, vzdelÁivacie a osvetovÁ© zariadenia. Medzi nimi treba

osobitne vyzdvihnúť možnosti, knižnice a galérie všetkých stupňov a špecializácií.

2.5.2. Vlastivedné a humanitné vzdelávanie

Vzdelávanie v kontexte kultúrneho aspektu má osobitný dôraz na vlastivedných a

humanitných disciplínach (vzťah ku kapitole č. 36 Agendy 21). V celom systéme školstva

majú tieto disciplíny osobitnú úlohu najmä vo vzťahu k poznávaniu a budovaniu vzťahu ku

kultúre, ochrane a udržateľnému využitiu kultúrnych zdrojov spoločnosti a k budovaniu

vlastnej identity.

Úlohou humanitných vyučovacích predmetov je predovšetkým systematizovať a

interpretovať informácie, ktorú žiaci z veľkej časti získavajú z

mimoškolského prostredia, a

tak formovať hodnotovú orientáciu mladých ľudí pre potreby otvorenej demokratickej

spoločnosti a zabezpečenia TUR.

K výučbe humanitných predmetov a k vymedzeniu ich cieľových štruktúr sa stále

pristupuje z pozície klasickej (kognitívnej) koncepcie vzdelávania jednostranne

orientovanej na vedomosti. Školský systém na Slovensku je založený na množstve informácií,

ale chudobný na celú škálu činností a spôsobilostí. Tento stav je dnes už neudržateľný, navyše

výučba humanitných disciplín nemá v súčasnosti zodpovedajúce postavenie vo vzdelávacom

systéme. Všeobecne je potrebné formulovať kvalitatívne nové ciele požiadavky a učebný

obsah spoločenskovedného vzdelávania, ktorého ťažiskovými predmetmi na základných a

stredných školách sú vlastiveda, dejepis, občianska výchova, náuka o spoločnosti, etika

a estetika.

2.5.3. Environmentálne vzdelávanie a výchova (Environmentálna akadémia)

Environmentálne vzdelávanie a výchova by mali byť v modernej demokratickej

spoločnosti samozrejmosťou súčasťou školského systému. Priorita by mala byť kladená na

integráciu kultúrnych, prírodných, historických a spoločenských aspektov, zdrojov a

potenciálu do jednotlivých vyučovacích predmetov do základného a stredného školstva ako

súčasť široko koncipovaného procesu environmentálnej výchovy a vzdelávania (vzťah ku

kapitole č. 36 Agendy 21). Takto integráciu je vhodné realizovať prostredníctvom učebných

osnov, rozvojom a aplikáciou praktických zručností a podporou tvorivosti, poznania svojho

sociálneho, historického a prírodného prostredia (rodina, domov, obec, región).

www.vironet.sk Strana 34 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

Cieľom environmentálnej výchovy na školách nemôže byť len osvojovanie si

najdôležitejších informácií z ekológie ako biologickej vedy. Musia sa zamerať najmä na

reflexiu vzťahu príroda - prostredie - spoločnosť v najvšeobecnejšej rovine ako širokospektrálnych vzťahov a interdisciplinárneho prístupu k poznaniu. V prvom rade teda ide

o osvojenie si environmentalizmu a aktívne zapojenie sa do starostlivosti o životné prostredie

- environmentalistiky. S tým súvisí environmentálna etika, ktorá je pritom nielen v celej škole

ľudského konania. Odhaľovanie príčin zmien globálnych trendov, teoretické

vychádzajú, futurologické koncepcie, ale aj na úlohu výchovy v procese nevyhnutnej

radikálna zmena myslenia ľudí a ekologizácia všetkých stránok spoločenského života

(vzdelávanie, právo, hospodárstvo a politika).

Dôležitú úlohu zohráva aj práva učiteľov v tejto oblasti. Odborný profil učiteľa sa

formuje v hraniciach základného skúsenostného a vedomostného rámca, ako pri profile

absolventov z iných oblastí humanitných, exaktných alebo technických vied. Istá

komplexnosť vedomostnej výbavy by sa mala prejavovať vo vyššej úrovni sociálnej vyspelosti,

citlivosti a komunikatívnej schopnosti. Kurzy predgraduálnej a postgraduálnej prípravy

učiteľov zamerané na environmentalizmus a environmentalistiku, osobitne na

environmentálnu výchovu a etiku rozširujú obzor učiteľa a poskytujú mu informácie potrebné

pre efektívnu prácu v prospech dosiahnutia zmien v myslení a správaní budúci generácií.

Rezort školstva sa napriek zlej finančnej situácii tiež výrazným spôsobom podieľa na

podpore školskej a mimoškolskej environmentálnej výchovy – tvorbou učebných osnov,

vydávaním študijnej literatúry, prípravou pedagógov. Medzi ďalšie priority MŠ SR by

naďalej mala patriť podpora environmentálnej výchovy v zariadeniach pre mimoškolské

činnosť a voľný čas mládeže (napr. Ekoiuventa), podpora letných táborov mládeže

s environmentálnym zameraním a pod. Z zvyšovaním úrovne environmentálneho vedomia

prispievajú aj vydavateľstvá, noviny, časopisy, rozhlas a televízia.

Významné miesto v systéme základnej environmentálnej výchovy

obyvateľstva

zaujíma aj mimoškolskú environmentálnu výchovu. Táto zaislužná činnosť realizujú rôzne

zväzky združenia, mimovládne organizácie (vzťah ku kapitole č. 27 Agendy 21)

a zväzky združenia občanov zamerané na životné prostredie (napr. SZOPK, Strom života,

Slovenský skauting a pod.). Významnú podporu pri osвете a realizácii

projektov poskytujú rôzne nadácie; dôležitá je aj činnosť organizácií v pôsobnosti MŽP SR a

MK SR.

Dôležitosť environmentálnej výchovy a vzdelávania podčiarkuje aj fakt, že napriek

entuziazmu a nadšeniu jednotlivcov a skupín, množstvu existujúcich a realizovaných

projektov sa u väčšiny obyvateľov Slovenska vzťah k prírode a okolišiu prostrediu nestal

integrálnou súčasťou ich morálneho vedomia. Povinnosť človeka vo vzťahu k prírode nemá

ešte charakter mravnej povinnosti. Poškodzovanie prírodného prostredia nevyvoláva

u každého pocit viny – starostlivosť o životné prostredie vznikala v období volieb v roku 1998

ako závažný spoločenský problém menej ako 4% obyvateľov. Aj preto je potrebné

www.vironet.sk Strana 35 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

vzdelávanie a výchovu prepojiť s praktickými každodennými aktivitami.

K tomu by mala

prispieť realizácia prvej koncepcie environmentálnej výchovy a vzdelávania, schválenej

uznesením vlády SR z 25. novembra 1997 č.846 a Environmentálnej akadémie pripravenej

Ministerstvom životného prostredia SR v roku 2001.

2.6. Politicko-spoločenský systém

2.6.1. Rozvoj demokracie, zabezpečenie základných ľudských práv a slobôd

Hoci v súčasnosti sa pri rozvoji spoločnosti kladie hlavný dôraz na ekonomické faktory,

ktorým politickým, spoločenským a iným faktory sa im podriaďujú (prispôbujú), je zrejmé, že

udržateľnosť ďalšieho napredovania spoločnosti závisí od rešpektovania ľudských práv a

slobôd v celej šírke, tak ako ich formuluje Listina základných práv a slobôd (Ústavný

zákon č. 23/1991 Zb.) a Ústava Slovenskej republiky č.460/1992 Zb.

Na Slovensku nastal významný prelom v celkovej politicko-spoločenskej situácii v roku

1989, kedy bol autokratický socialistický systém bývalého Československa nahradený

parlamentnou demokraciou v rámci federácie a od roku 1993 v rámci

samostatnej Slovenskej republiky.

Prijatým zákonom SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení bol výrazne posilnený

samosprávny sektor a to zavedením duálneho modelu popri existujúcej centrálnej štátnej

administratíve. Významná časť kompetencií tak bola presunutá na samosprávy miest a obcí.

Privatizáciou štátneho majetku bol posilnený s výnimkou sektor, predovšetkým podnikatelia a

reštituenti. Tomuto modelu by mala zodpovedať majetková štruktúra obyvateľstva

pozostávajúca z relatívne rovnomerne zastúpených skupín bohatých a chudobných a zo silnej

strednej vrstvy (cca 80% obyvateľov). Stredná vrstva vo všeobecnosti predstavuje

stabilizujúci prvok pri rozvoji spoločnosti - z toho vyplýva, že

účinná podpora malých a

stredných podnikateľov a podmienok pre zamestnanosť má priamy pozitívny dopad na TUR

spoločnosti.

Z rôznych dôvodov (najmä však z dôvodu politicky deformovaného vývoja demokracie) sa

tento model nepodarilo dosiahnuť ani po desiatich rokoch budovania demokratickej

spoločnosti. Stredná vrstva je relatívne málo početná, naopak nadmerné je zastúpenie sociálne

slabej skupiny obyvateľov a veľká časť národného majetku bola "rozdaná" medzi málo

početnú skupinu politicky privilegovanej vrstvy. Ekonomika krajiny je tak značne

nevyrovnaná. Ďalším problémom najmä v prvej polovici deväťdesiatych rokov boli aj

nedostatočne vybudované mimovládne neziskové organizácie, ktoré zaoštvávali najmä

z hľadiska dlhodobej finančnej stability a tak nemohli dostatočne plniť očakávané

spoločenské funkcie. Stagnuje aj celková spoločenská aktivita občanov.

Po prijatí zákona o obecnom zriadení sa na Slovensku ujal model spoločnosti v princípoch porovnateľný s modelom v USA a Kanade. Po komunálnych voľbách však do

mimoriadne zodpovedných funkcií v samosprávnych orgánoch prichádzali primátori a

starostovia, ako aj poslanci mestských a obecných zastupiteľstiev bez predošlej odbornej

prácky. Na Slovensku na rozdiel od vyspelých krajín nie je doteraz

vyžadované, aby

www.environet.sk Strana 36 z 39

Národná stratégia TUR - I. časť

kandidát prekázal kvalifikáciu pre činnosť v samospráve. Chýba pružnosť spôsobu vzdelávania

budúcich pracovníkov samosprávy, ktorý by umožnil v relatívne krátkom

časе efektívne
pripraviť budúcich kandidátov na verejnú funkcie.
Samosprávy miest a obcí získali delimitáciou od štátu mnohomiliardovú majetok. Zákon o
obecnom zriadení im okrem iného ukladá tento majetok zverovať. V
štruktúre mestských a
obecných úradov vznikli tzv. podnikateľské oddelenia, ktoré sú
sústredené na monitorovanie
činnosti podnikateľov a vyberanie poplatkov a nie na to, čo by malo byť ich
hlavnou náplňou
- na podnikanie a zverovanie mestského majetku a zabezpečovanie práv
jmov do mestskej
pokladnice. Samospráva v mnohých prípadoch hospodária deficitne, na
krytie úverov je
používaná majetok (často rozpredávaná) samosprávy. Doteraz nebolo
vyčíslené, ako
množstvo majetku takto samosprávy predali od roku 1990 - isté však je, že
ak by
hospodárenie samospráv takto malo pokračovať, v budúcnosti môže nastať
situácia, že
niektoré obce a mestá ostávajú bez neho. V konečnom dôsledku by mohlo
nastať zrotenie
duševného modelu na Slovensku a návrat k centrálnej štátnej administratí-
ve. Ak by v tom čase
bol veľký majetok sústredený v rukách malej skupiny obyvateľov, mohlo
by dôjsť
k výraznému oslabeniu a ovplyvňovaniu politickej stability krajiny s
prehlbujúcou sa
polarizáciou spoločnosti a rozmachom korupcie.

2.6.2. Vonkajšia a vnútorná bezpečnosť štátu

Oblasť vonkajšej a vnútornej bezpečnosti, ľudských práv a kriminality je
jedným zo
základných atribútov TUR a demokracie. Na území Slovenska sa
podmienky podstatne
zmenili v r. 1990, kedy sa začali budovať základy demokratického
systému, k čomu bolo
potrebne zmeniť dovtedajšiu armádno-bezpečnostnú systém.
Armáda SR zdedila štruktúru a vybavenie stále relatívne početnej, ale
vybavením
zastaralej československej ľudovej armády. Najoptimálnejšou súčasťou
zaručenia našej vonkajšej
bezpečnosti je prostredníctvom plnohodnotného členstva SR v
Severoatlantickej aliancii.

Pomerne významným je však fakt, že napriek zhode rozhodujúcich
politických strán v otázke
vstupu Slovenska do NATO, značná časť obyvateľov s týmto krokom podľa
prieskumov
verejnej mienky zatiaľ nesúhlasí. Jedným z argumentov proti vstupu do
NATO sú
predpokladané veľké finančné požiadavky na prebudovanie armády,
ktoré by mohli prekročiť
reálne možnosti SR.

Ozbrojená sily a zbrojárska výroba sú z hľadiska TUR určitou záťažou. Ide totiž o činnosti, ktorá z hľadiska svojho charakteru má len obmedzený pozitívny vplyv na rozvoj ľudských zdrojov, nepriaznivo pôsobí na environment a odčerpávajú značné finančné prostriedky. V súčasnosti sú však nevyhnutne potrebné na zachovanie bezpečnosti štátu. Cieľom je preto vybudovať relatívne malú, dobre vyzbrojenú, výborne vycvičenú ozbrojenú sily kompatibilnú s ozbrojenými silami členských štátov NATO, schopnú a spôsobilú reagovať samostatne, resp. v rámci koalície, na vojenskú i nevojenskú ohrozenia v súčasnosti i budúcom i bezpečnostnom prostredí.

www.environet.sk Strana 37 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

Základnou zložkou vnútornej bezpečnosti Slovenska je polícia. Aj táto inštitúcia prešla po

roku 1990 významnými zmenami – popri štátnej polícii (Policajný zbor SR) boli vytvorené aj

miestne zložky – obecná a mestská polícia. Tieto sú založené na spoločne policajnej práci

známej vo svete ako "Community Based Policing" (CBP), ktorá je charakteristická

vyvížením pomerom reaktívnych a proaktívnych policajných činností, ktorá by mali byť

samozrejmosťou práce každej polície. Od roku 1998 začal s preberaním CBP cez dve krajské

riaditeľstvá aj PZSR.

Poslaním polície je prevencia kriminality, potlačenie zločinu, zadržanie previnilcov a

usmerňovanie nezločinného správania. Skutočnou činnosťou štátnej polície však bola väčšinou

zameraná len na jednu stránku – odhaľovanie zločinnosti. Finančné prostriedky boli vkladané

prevažne do boja proti individuálnej zločinnosti, teda nie na zníženie latentnej kriminality.

Doterajší vývoj kriminality v krajinách strednej a východnej Európy je rovnaký ako

v Severnej Amerike s časovým posunom 30-50 rokov. Doterajší vývoj a nárast kriminality

potvrďuje absenciu kriminálnej prevencie. V podmienkach minulého režimu bola používaná

tzv. pozitívna škola, ktorá preferovala ochranu spoločnosti alebo spoločenského zriadenia

pred ochranou jednotlivca (napr. za rozkrádanie majetku v socialistickom vlastníctve boli

vyššie tresty ako za vraždu).

Vo vyspelých demokratických krajinách je úspešne aplikovaná tzv. environmentálna škola

kriminológie, ktorá sa pomocou priamych kontrol zaoberá zločinom pred

jeho objavením sa -

čiže najmä prevenciou. Prevencia kriminality musí byť integrovanou súčasťou filozofie

bezpečnosti. Zakladá sa na sebaobrane jednotlivcov a organizácií. Zdravuje aktivity, ktoré

ľudia prijímajú predtým, ako dajú k zločinu. Prevencia sa definuje ako predvädanie,

rozpoznanie a odhad rizika zločinu, ako aj iniciovanie aktivity na jeho odstránenie alebo

zníženie.

V tejto súvislosti je dôležitým negatívnym faktom, že napr. mestské a obecné polície (ktoré

sú definované ako preventívno-poriadkové útvary) nemajú dodnes v praxi na skúšky

odbornej špecializácie takú kriminálnu prevenciu v dostatočnom rozsahu. To isté platí o

policajných školách na Slovensku. Ide teda o zmenu policajnej misie, ktorá sa musí prejavovať

aj v kritériách hodnotenia polície - ak má polícia chrániť ľudské práva občanov, potom pre

občana nie je zadostučinením potrestanie páchateľa. Občan chce, aby nebol poškodený, teda

aby sa kriminálny čin nestal. Polície vo vyspelých demokratických krajinách sú hodnotené

podľa absencie kriminality, nie podľa objasnenosti prípadov.

Problematika znižovania kriminality predovšetkým závisí od zvyšovania spravodlivosti

a od funkčnosti súdnictva (justičného systému). Vnútorná bezpečnosť štátu je jedna z jeho

základných funkcií podmieňujúcich udržateľnosť rozvoja Slovenska. Z toho pohľadu je napr.

potrebne všetky záznamy z rokovaní súdov nahrávať na záznamy (tak ako sa to realizuje vo

všetkých vyspelých krajinách). Tým sa zväčši nielen dôležitosť, ale aj kontrola sudcov.

Zapisovateľ súdu by mal byť nezávislou osobou, a nie pracovníkom súdu ako je tomu u nás.

Ak si vyberie občan obhajcu (advokáta) aj na náklady štátu, mal by mať možnosť slobodného

www.enviromet.sk Strana 38 z 39

Národná stratégia TUR - I. časť

výberu na základe osobnej dôvery. Činnosť súdnictva je potrebné zlepšiť prakticky vo

všetkých dôležitých oblastiach.

2.6.3. Správanie sa občanov a ich povinnosti voči štátu

Celom 19. a 20. storočie sa v krajinách budujúcich demokraciu bojovalo za to, aby jedinec

(občan) získal autonómiu voči štátu a jednoznačné právne garancie.

Koncepcia ľudských práv

operuje vždy s právami jednotlivca voči spoločnosti. Ľudské práva sú asi jedinou oblasťou,

kde využívanie sa neviaže na recipročné plnenie povinností voči iným

subjektom. Povinnosti

jednotlivca voči spoločnosti či štátu nie sú jednoznačne a dostatočne univerzálne definované.

Táto otázka sa zvyčajne riešila tak, že nepriamo sú "ľudské povinnosti" vymedzené nutnosťou

rešpektovať ľudské práva a základnú slobodu iných. Alebo tak, že povinnosti občana sú

určené právnym poriadkom každého štátu a ich plnením občan učiná zadosť svojim

povinnostiam voči štátu.

Ak však hovoríme o demokracii ako základom cieľi rozvoja spoločnosti a navyše jeho

trvalo udržateľného rozvoja, potom musia základné existovať určité

základné normy

správania, ktoré sú súčasťou právných ťažko vymáhateľných (resp. nie sú striktné vymedzené), ale bez

toho, aby sa podľa nich väčšina členov spoločnosti správala,

dlhodobá existencia štátu či

akejkolvek inej demokratickej formy organizácie by nebola možná.

Najzákladnejšie požiadavky štátu a spoločnosti na správanie občanov možno zhrnúť do

niekoľkých bodov:

- verejná manifestácia prislúšnosti k štátu - môže mať rôzne podoby: spoločné

oficiálnu kultúru, úradný jazyk, patriotické prejavy, občianstvo a podobne; bez

uvedených prvkov nemá žiadna komunita dlhodobo existovať;

- primeraná miera solidarity a rešpektu medzi občanmi navzájom - v spoločenstve

by si jedinci nemali byť navzájom ľahostajní, tragický osud jedných by mal byť

vzdvuhom na pomoc pre ostatných;

- dodržiavanie právneho poriadku a základných štátu - malo by byť samozrejmosťou -

aspoň u tých predpisov, ktoré sú spojené s elementárnym poriadkom a bezpečnosťou;

- platenie daní - nepopulárna základná povinnosť občanov kompenzovaná viacerými

výhodami, ktoré im poskytuje moderný štát;

- osobná účasť občanov na voľbách - je prejavom osobnej zainteresovanosti a osobnej zodpovednosti občanov na verejnej správe a fungovaní spoločnosti;

- osobná účasť občanov na obrane krajiny a štátu - v prípade opodstatnenej potreby

by mali byť občania pripravení brániť svoj štát;

- primerané reprodukčné správanie - aby sa udržala kultúra, národ a štát, ich

prislúšníci musia mať deti, čo je vlastne istou formou splatenia dlhu za vlastnú

existenciu, udržanie ľahého života a nakoniec aj kultúry a organizácie vlastnej komunity,

pričom dostatočnú pozornosť musia byť venovaní aj výchove vlastného

potomstva.

2.6.4. Náboženstvá a viery, cirkvi a náboženskú spoločnosť

www.vironet.sk Strana 39 z 39

Národná stratégia TUR – I. časť

Rôzne náboženstvá a viery, cirkvi a náboženskú spoločnosť deklarujú nevyhnutnosť

spoluúčasti na riešení problémov tohto sveta, hlásia sa k angažovanosti na spravovaní Zeme.

Dôležitým indikátorom ich úlohy pri zabezpečení TUR je aj miera zapracovania a

akceptácie náboženských princípov a postupov v procese rozhodovania, v justícii a

súdnictve, ale aj v celkovej morálke a správaní sa spoločnosti.

Človek často kráť potrebuje a hľadá vyššiu morálnu normu – napr. v kresťanskej morálke

je to Boh, ktorého prikázania sú pre kresťanov záväznú. Kresťan nesmie tieto prikázania

porušiť, pretože ich prestúpenie je považované za hriech. Na princípoch náboženskej morálky

a jej uplatňovaní v širšej miere by spoločnosť mohla prosperovať.

Slovenská spoločnosť potrebuje obnovu skutočnej morálky. Prevažná časť obyvateľov

Slovenska sa hlási k cyrilo-metodskej tradícii a akceptácia cirkvi v spoločnosti je

podmienenosťou spoločenskej, kultúrnej a duchovnej kontinuity Slovenska.

Cirkvi patria v

súčasnosti k jedným z najväčších vlastníkov nehnuteľností, majú svoje osobitú postavenie a

význam z hľadiska uspokojovania duchovných a sociálnych potrieb občanov. Mäžu preto

veľmi výrazne ovplyvniť presadzovanie princípov TUR. Osobitnou úlohou z hľadiska TUR

cirkevných statkov je budovanie zručnosti a posilňovanie kvality manažmentu a praktickej

starostlivosti o hnutelný a nehnuteľný majetok vo vlastníctve cirkvi a cirkevných zborov a ich

využitie pre napĺňanie duchovných, sociálnych a rozvojových potrieb komunít, súdiel či

regiónov. Rovnako je dôležitú praktickú prehľbovanie vedomostí fariarov a správcov farností

o potrebe a formách ochrany kultúrneho a prírodného dedičstva a možnostiach aplikácie

princípov a kritérií TUR v náboženstvách a vierach.